DISSERTATIO POLITICA
DE
ÆRARIO BONI PRINCIPIS RECTE CONSTITUENDO AUGENDO ET CONSERVANDO,

QVAM

DIVINA ADSPIRANTE CLEMENTIA

SUB PRÆSIDIO

VIRI AMPLISSIMI CLARISSIMIQVE

HERMANNI CONRINGII,

Philos. & Medic. Doctoris, inque hac inclyta Iulia P.P. longè celeberrimi &c. Domini Præceptoris & promotoris sui ætatem observandi,

Publicæ disquisitioni exhibet

JOHAN CASPAR KOCH

CHERUSCUS.

AD DIEM AUGUSTI

HELMAESTADI,

Typis HENNINGI MULLERI Acad, Typogr.

Anno cIↃ IↃ c LXIII.

THESIS I.

Optimo Principi optima imperandi ratio meritò placet, quemadmodum pessima pessimo. Utraque verò non nisi ex duobus verè dignoscitur, ipso autore nostro Aristotele *lib. 7. polit. c. 13. ex fine scilicet, & mediis ad illum directis.* Sicuti igitur illa publicam bonis justisque, ita hæc privatam malis etiam & iniquis artibus intendit & quærit utilitatem. Hæc libidinis suæ explendæ; illa tranquillitatis causâ quælibet suadet cogitque peragi. Hæc in præfixâ meta consequenda divini numinis, fidei, pudoris vel honestatis, & denique justitiæ aut omninò nullam, aut saltim umbratilem gerit curam; illa è contrario his, ceu regula Lesbiâ, omnia & singula metitur media ad scopum suum ducentia. Indeque confieri plerumque assolet, ut hæc servilem parentium timorem vel contemptum, illa filialem pariat reverentiam: hæc gravissima odia, illa incredibilem conciliet amorem ac benevolentiam; hæc ferinas alat discordias, illa humanas ferat concordias; hæc seditiones foveat & bella, illa sedationes foveat & pacem; hæc mole tandem ruat suâ, illa supra dictis firmis principiis subnixa, immoto consistere queat talo. Qualis etenim causa, talis producitur effectus.

II.

Hinc in propatulo est, qualem nos Principem in scenam nostram productum velimus, nimirum, qui justè im-

perium sibi paraverit, idque non in beluas & servos, sed in homines & liberos habere sibi persuadeat; qui denique pii planè parentis seu patris familiâs, non austeri domini partes agere, suorum potius, quàm proprii commodi ergò, amet; simulque possit.

III.

Duo itaque in bono Principe requirimus, & voluntatem & facultatem benè imperandi: alterutro quippe deficiente, regimen ipsius mancum mutilumq́ue est, ipsisq́ue sæpenumero civibus εὐκαταφρόνητος aut contemptibilis judicatur. Plurimùm verò isthuc conferunt tria illa, quorum Aristotelis 7. *Polit. c. 13.* fit mentio: φύσις, ἦθος, λόγος h. e. *natura, assuefactio, & doctrina.* Quæ quò melius in Principe se habuerint, eò melius & antiquius ipsius erit imperium. Rectissimè autem erunt in eo composita, si illorum beneficio pace belloque idonea velit ac possit consilia invenire, aut ab aliis inventa exactè dijudicare, idque expensis eorum rationibus. Hinc etiam Tyranno consilia status sui stabiliendi suppeditans Philosophus, prudenter monet, ut ad regios se componat mores, maximeq́ue politicæ sit deditus, & in civium animos hujuscemodi de se opinionem inserat. vid. *pol. l. 5 c. 11.* Optimè siquidem Cic. *Philip. 8. Quàm magnum est,* ait *personam in rep. tueri principis, quæ non animus solum debet, sed etiam oculis servire civium!*

IV.

Ad facultatem porrò accedat oportet, ut præsuppositô populi geniô & ingeniô statui tali succollando naturâ aptô omnis regiminis potestas, secluso aliorum arbitrio, penes unicum resideat Principem. Cornelius Nepos enim inquit *non posse rempublicam benè geri multorum imperiis.* Quod ut in militia, ita omni magnarum rerum administratione saluberrimum est, teste Livio. Pulchrè item in

hanc

hanc noſtram mentem Seneca profatur: *nec regna ſocium ferre, nec tædæ ſciunt.* Nam *ſane ea eſt magnorum, cetera ſummis virtutibus excellentium hominum natura, idque ingenium, ut cupiditatibus ſuis & ambitioni maximè, quæ ſapientibus quoque noviſſima exuitur, modum ſtatuere vix unquam ſciant, & ideo alienâ debeant inhiberi poteſtate, qui exceſſerunt ſuam.* Forſt. *ad Tacit. an.* Et certè in rep. Rom., unde omnium rerum magnarum exempla meritò petuntur, quid factiones & in medio foro primum armorum civilium tentamenta, mox introduxit aperta inter cives bella, & antiqui moris corruptionem & denique libertatem everrit, niſi paucorum nimia potentia? qui cùm continuatis imperiis populi inconſultum favorem acquiſiviſſent, tandem illo in ipſum patriæ exitium uſi ſunt. Hinc neque Cæſar ſuperiores, nec Pompejus parem ferre potuiſſe dicitur.

V.

Abſit tamen, ut Principem noſtrum fidis ac prudentibus carere adminiſtris poſſe, unquam adſtruamus, quin potius cum Cominæo dicamus, nullum majus indicium bonæ mentis Principem oſtendere poſſe, quàm ſi adjungat ſibi viros virtute & famâ celebres, utatur iis familiariter, deque gravioribus negotiis cauta cum ipſis ineat conſilia. Quemadmodum namque non infirmior manus eſt, quod ſit in digitos diſſecta, ſed eſt ad peragendũ agilior: ita neq; imminuitur ſumma poteſtas à pluribus explicata, & negotìa multis in republ. communicata facilius conficiuntur. Non enim committitur ſumma poteſtas, nec adminiſtratio hôc pactô à reipubl. ſtatu plane ſe jungitur: ut non ſeparantur digiti à manu, nec manus à brachio, nec brachiũ à corpore, aut corpus à capite. Sed quemadmodũ virtus animæ per totum corpus & membra diffuſa, ſua per inſtrumenta exſequitur mandata, ſic ſumma poteſtas per miniſteri Præ-

Petr. Gregor. Tholoſ. lib. 1. de rep. c. 1.

fectorum & Magistratuum suam exercet autoritatem. Hinc Theodos. & Valentin. Impp. de ministris suis præclarè in l. 8. C. de LL. *Bene cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri Imperii, & ad nostram gloriam redundare.* Et Plinius lib. 3. epist. *Sunt quidem*, ait, *cuncta sub unius arbitrio, qui pro utilitate communi solus omnium curas laboresq; suscepit: quidam tamen salubri quodam temperamento ad nos quoque, veluti rivi ex illo benignissimo fonte, decurrunt, quos & haurire ipsi, & absentibus amicis quasi administrare possumus.* Illi autem pro prudentibus Principis consiliariis verè reputandi sunt, qui non solùm instructi prudentiâ universali, sed etiam particulari, & suæ cumprimis reipublicæ exactam habent notitiam Cic. enim *lib. 2. de Orat.* rectè dicit: *Ad consilium de republ. dandum caput est, rempubl. nosse.* At quibus & quot modis prudentia ministri ferè possit explorari, edocet nos Ampl. Dn. Præses in *Animadv. polit. ad Mach. Princ. c. 22.* Nec prudentiâ solùm, sed & fide præstantes oportet esse viros, quos diximus. Hi verò pernosci exinde queunt, si amicorum ad instar & prosperam & adversam Principis fortunam ad se pertinere arbitrantur.

VI.

Porrò jam considerandum venit, summa illa imperii vis ac potestas Principis quibus absolvatur numeris. Posthabitis autem iis, quæ nonnulli scriptores Politici moderni tradiderunt, Aristotelem potius audiamus. *Omnium* inquit ille, *rerumpubl. tres particulæ sunt, quorum quid cuique expediat, prudentem legum scriptorem accuratè expendere oportet: his enim particulis benè affectis, rempubl. benè affectam esse, &, pro uniuscujusq; harum partium differentiâ, reipubl. administrandæ formas inter se differre est necesse. Partium autem harum una quædam est, quæ de republ. consultat; altera, quæ in magistratibus versatur, inq; iis spectat hæc duo: primò quales esse, & deinde* (Arist. lib 4 Polit. c. 14.)

quâ

quâ potestate, quoque pacto eligere & creare eos oporteat. Tertiâ in judiciis cernitur.

VII.

Prima pars, quæ Aristoteli *Senatus* vocatur, maximi momenti negotia, quæ quavis in republ. in deliberationem veniunt, quarumque, eodem teste, ut omni periculo careat civitas, necessaria imperantibus est intelligentia, complectitur. Enarrantur autem pleraque à Philosopho partim in Politicis, partim in Rhetoricis, quæ dividi queunt in ea, quæ extra civilem societatem ad finitimos vel exteros respiciunt, & ea quæ civilem intra societatem terminantur. Prioris generis sunt bellum, custodia regionis, importanda & exportanda, fœdera, & jus legationum. Et hæc omnia vel belli vel commercii causa plerumque fiunt. Posterioris sunt legumlatio, & deliberatio de reditibus publicis, deque tributis colligendis, sive ut uno comprehendam verbo, de ærario. De ultimo jam nostra hæc erit dissertatio.

1 Rhet. c. 4. 4. Polit. c. 4. & Rhet. c. 4.

IIX.

Ostensuri vero sumus, quemadmodum Princeps, utpote Senatus istius caput, circa ærarium, tanquam non nervis civilis sui corporis nervum, feliciter constituendum, augendum & conservandum se habeat gerere, ut hoc in negotio patris patriæ nomen apud subditos clueat. Non abs re autem facturi videmur, si ante, in ipsa quàm ærarii abdita & adyta nos inferamus, Philosophum nostrum porrò sequamur ducem, & à nominis expositione ordiamur. Sic etenim ipsam ærarii naturam eò penitius quimus intueri, cùm verba sint notæ & signa rerum atque conceptuum. Primò igitur omnium investigandum erit, unde vox ærarii appellationem suam sortita sit, quot modis

lib. 1. post analyt. c. 1.

suppo-

ſupponatur, quam definitionem, quamque diviſionem recipere apta ſit.

IX.

Ærarii etymon quod attinet, nemini idignotum eſſe arbitramur. Qui tamen volunt, conſulant de eo Caſp. Klock. *lib. 1. c. 2. de ærar.* qui multa de hoc verba inibi facit, inciditque occaſione illâ in quæſtionem, quam & noſtra ventilatione condignam judicamus: quonam ſcilicet conſilio inductæ fuerint Summæ poteſtatis, ut, cùm antea ære uterentur, tempeſtate ſubſequente, æreis repudiatis, argenteos & aureos nummos cudi fecerint? Complures vero rationes colligit Klockius, quibus alii præclariſſimi quoque viri aſſenſum præbere non verentur. Quantum autem videre eſt, omnes ad materiæ bonitatem intrinſecam ſive naturalem mentis ſuæ oculos potiſſimum intendunt, inque illa fundamentum hujus rei ſitum eſſe opinantur. Sed nos in diverſum planè trahimur, nullam metallorum bonitatem naturalem agnoſcentes, aliasque & maximè quidem politicas rationes ſubeſſe nobis perſuadentes. Primò ex Ariſtotele præſupponimus, *omne nummi pretium Summæ poteſtatis civilis arbitrio deberi.* Ex quo dein conſectariò fluit, quod Excell. Dn. Præſes diſp. de re Num. ceu veram hypotheſin ediſſerit: oportere ſcilicet nummum in poteſtate eſſe Sum. Poteſt. Civilis h. e. Summam Majeſtatem omnia circa rem nummariam debere poſſe conſtituere & dirigere, idque uti omnis nummorum fraus & corruptela prohibeatur. Vix autem, & ne vix quidem, aut certè non æquè facilè, numero innumeris æruſcatorum aucupiis poterit occurri, ſi ex materia vili & omnibus obvia monetæ conficiantur, præprimis in republ., cui cum externis populis multum eſt commercii. In quò plurium enim deveniunt manus, eo plures ipſis inſidias ſtruere contendunt falſarii. Requiruntur

[Margin notes: cit. loc. — lib. 5. Eth. c. 1 & 1. Polit. c. 6.]

tur

tur igitur ad rem nummariam metalla rariora, atque magis in administratione libera summæ cujusque potestatis sita. Ære autem rarius esse argentum & aurum, nemini nisi ære nec dum lavando, aut æs ab argento & auro discernere nescio, non innotescit. Deinde, quò quid rarius, commune juxta diverbium, eò quoque carius esse solet. Hinc Summæ Potestates argento quàm rectissimè validius imposuêre pretium, quàm æri, & aurum argento prætulerunt. Unde nova emergit ratio, quod videlicet argentei & aurei nummi commerciis longè aptiores & commodiores; cumprimis, ex quo invaluit locupletiorum commerciorum agitatio. Nummi si quidem usus & scopus unicus est publica commerciorum utilitas. Nimium vero pondus contrahentes prægravat, dum majores nummi longè difficilius minoribus circumferuntur: id quod commerciis non potest non incommodare. Quæ proinde cùm ita sint, firmiter statuimus, summis potestatibus metallorum raritatem, quâ nimirum autoritati suæ ingens accresceret robur, humanæque non minus consuleretur indigentiæ, æneæ in argenteam & auream commutandæ monetæ principem præbuisse causam. Verùm hæc obiter.

X.

Consequitur jam ut dicamus, quotupliciter & olim & hodienum usurpari soleat vox ærarii. Primò Romanis per ærarium indigitabatur locus vel ædificium, in quo thesauri recondebantur publici. Deinde ipsam quoque pecuniam publicam per ærarium κατὰ μετωνυμίαν denotatam ostendit Cicero *Tusc. 3.* his verbis: *Et quid C. Gracchus? Cùm largitiones fecisset maximas, & effudisset ærarium, verbis tamen defendebat ærarium.* Hoc verò fisco rectè contradistingui in eo, quod illud fuerit Reipub. hoc verò Principis, verè contra Paulum Busium (*a*) evincit Arnisæus

a) Aphorism. Polit. sect. II. Aphoris. 14.

B Con-

(b) l. 1. de jure Majest. c. 7. n. 10.

(b) Confundi tertiò hæc invicem legimus in nostris Digestorum & Cod. voluminibus, & quidem inprimis *l. 13. ff. de jur. fisc. & l. 2. C. de quadrien. præscript.* Ne tamen propterea supinæ cujusdam incuriæ ICtus Trebonianus insimuletur, quô crimine ab Hotomanno, viro aliàs incomparabili & à quo præsidium sibi potius habuisset polliceri, hîc illum impetì notat Vinnius, causam istius rei indagare est collibitum. Arcessamus igitur hinc ad rem breviter & summatim Reip. Romanæ initia. Ubi Dionys. Halicar. l. 2. hist. refert Romulum, institutorem Orbis Romani primum, universos agros in tres divisisse partes, primamque earum cultui divino consecrasse; alteram Reipubl. assignasse dominio; tertiam inter cives distribuisse. Hæc à Romulo profecta agrogrum divisio in usum bonumque cessit publicum, ærariique & fisci differentiam non introduxit. Valuit tamen ante imperii & principatus constitutionem, cùm ærarium ex populi authoritate augeretur & dispensaretur, imò multò etiam post cùm in Principis venisset ditionem, omnemque suam in ipsum populus transtulisset potestatem. Augustus etenim, teste Strabone *lib. ult geograph* & Zonarâ in Augusto, provincias partitus est Romanorum in prætorias, quæ populo erant vectigales: & præsidiales, quæ Cæsaris fisco certum æs pendebant. Unde dicta tributoria & stipendiaria prædia. Quo non incommodè referri potest illud Sueton. in Aug. c. ult. in f. *Quantum militum sub signis ubique esset, quantum pecuniæ in ærario, in fiscu & vectigalium residuis.* Adhæc Trajano Imp. discrimen hocce nondum sublatum esse, Plinii junioris Panegyricus ad Trajan. luculenter innuit. *At fortasse*, inquit, *non eâdem severitate fiscum, quâ ærarium cohibes; imò tantò majore, quanto tibi plus licere de tuo, quàm de publico credis.* Et paulò post: *Quæ præcipua tua gloria est, sæpius vincitur fiscus, cujus*

In comm. ad instit.

ma la

mala causa est nunquam nisi sub bono Principe. Procedente tamen tempore, Græcis Imperatoribus magis magisque dominatum affectantibus, distinctio illa ærarii & fisci evanuit, ac utraque voce promiscue usi sunt. Id quod non solùm ex sup. cit. texx. sed etiam ex *l. ult. C. de quadr. præscript.* satis superque videtur elucere. Dicitur enim ibi: *Quæ differentia, cum omnia Principis esse intelligantur, sive ex sua substantia, sive ex fiscali fueri aliquid alienatum?* Inter res tamen fiscales & patrimoniales hoc discrepabat, quod, etsi utræque Principis sive reipubl. moderatoris erant, illæ dicerentur ipsius, qua talis, & ideo publicæ; hæc verò propriæ Zenonis, Justiniani, & ideo privatæ. Unde & his rebus præesse jussi, peculiaria sortiti sunt nomina. Alter namque Comes sacrarum largitionum & thesaurorum appellatus, cui nimirum fiscalia erant demandata; alter verò Comes rerum privatarum, ad quem scil. harum rerum cura pertinebat, *tot. tit. C. de com, rer. priv.* cujus loco procurator patrimonii antea erat constitutus, *l. 39. §. ult. ff. de legat. 1.* Denique plane latius ærarii vocabulo usi sunt, dum etiam ad res Principis privatas fuit extensum, uti liquet ex rescripto Grat. Valent. & Theodosii, quod habetur *in l. un. C. de quæst. & magist. offic.* Hisce jam viri nomen ab Hotomanni injuria abundè assertum esse judicamus. Hodie vero plerisque in Principatibus nomine tenus, (ante quoque, subdubitamus) distinguuntur die Cammer und der Landschafft Güter/ ita ut per fiscum illa, per ærarium hæc communiter denotentur. Videatur hîc generosus Dn. Seckendorf. in tractatu Teutscher Fürsten Satt. *part. 3. c. 1. 2. 3.*

XI.

Ceterum ex his vocabuli significatis generalius nobis prævalebit: cùm, uti jam ostensum, ejusmodi usu sit receptum, & nostro disserendi instituto quàm maximè conveni-

veniens & accommodum. Conſideramus enim hoc loco ærarium, non quatenus in quavis reipubl. forma ſpectari poteſt (cùm hujus argumenti dignitas diſputationem non unam, ſed ingens volumen aliquod jure meritoque expoſcat (verùm, prout autoritate boni & abſoluti Principis unicè ſuſtineatur; ut ſup dictum. Comprehendimus idcirco ærarii voce, tam, quæ à republ. Principi obveniunt percipienda & diſtribuenda bona, quæque Princeps, veluti dotalia, in auguratione ſui Principatus, quaſi per deſponſationem ſibi conjuncti, obtinet, quam quæ non ſunt reipubl., ſed à majoribus ipſi relicta; qualia patrimonialium nomine venire aſſolent. Tholoſanus recenſitis duobus etiam tertium bonorum genus aſſociat, quod nimirum ex illis naſcitur, vel quod Principatus ratione, ad Principem redit, inque fiſcalem defertur theſaurum, & ad communem reipubl. & ſuam utilitatem ab ipſo confertur. Hoc verò niſi prioribus jam tum incluſum, adventitium appellitamus, & ſub ærarii voce non minus contineri profitemur.

lib. 3. c. 2. de rep.

XII.

Progrediamur nunc ordine ad ærarii noſtri definitionem; quam diverſimodè tradunt diverſi. Nos vero *ærarium* definimus *pecuniam, quà publicè, qua privatim, autoritate Principis, legitimè collectam & acquiſitam.*

XIII.

Generis vicem ſubit hîc *pecunia*, quâ ſcil. omne id complexum volumus, quod nummus metiri valet: quemadmodum audit etiam apud ICtos *l. 178, & 222. de V. S.* Dicimus deinde *pecuniam publicè collectam*; nimirum & materiæ & finis ratione. Priori modò, quatenus communiter ex ſubditorum & fiſcalibus profluxit bonis poſteriori, quatenus ad uſus deſtinata publicos, h. e. tam parentium, quàm

impe-

imperantis. Adjungimus infimul *privatim acquifitam*, quâ fpectamus eam, quæ ex Principis reditibus καθ' ἐξοχὴν patrimonialibus provenit, & in ipfius utilitatem unicè vertitur. Notanter autem vocamus hæc bona καθ' ἐξοχὴν. Patrimonialia, quod videlicet in Principis patrimonio magis effe videntur, quàm fifcalia. Tranfmittuntur enim illa ad heredes, licet in imperio non fuccedant: id quod fecus in fifcalibus contingit. *Bünting. de jur, fifc.* §. 3. Porrò *Principis* inquimus, *autoritate colligi pecuniam*, h. e. fuperioritatis jure, quod Principi competit, ad ærarii Populi nimirum, vel Optimatium vel alius ftatus differentiam; imò etiam ad difcrimen arcæ aut burfæ communis, qualem pleræque civitates merè provinciales, univerfitates & collegia inftruere ac fovere confuefcunt, juxt. *l. 1.* §. *1. ff. quod cujusque univerf. nom.* At *Principem* quomodo confideramus, fupra commonitum eft. Qui nimirum monarcha eft, feque fuofque ita moderatur, ut eorum neminem timeat, nec à quoquam nifi ab improbo unicè timeatur, fed omni amore ac reverentia, quæ bina imperii non infirma molimina funt, fe cuivis exhibeat condignum. Denique fubjecimus vocab. *legitimè*, h. e. naturæ legibus, cujufvis fubditorum facultatibus, & belli pacisque tempori convenienter.

XIV.

Definitionem porrò excipiat divifio. Difpefcimus autem ærarium pro redituum ufusque varietate in publicum & privatum. Utrumque quid fit, ex thefi antecedente nemini poterit abundè non patefcere, ut adeò ejusdem crambes recoctione hîc meritò fuperfedeamus. Publicum verò pro ufus diverfitate fubdividi poteft in facrum & profanum; & hoc iterum in civile & militare, ut nimirum hoc fit, quod fagato tempore bellicis, illud quod ci-

vilibus; sacrarum verò, quod sacris rebus gerendis deserviat.

XV.

Hactenus quid ærarii vocabulo velimus intellectum, quæque ejus vera & adæquata definitio, itemque congrua divisio, sufficienter indicatum esse, arbitramur. Ante vero quàm ipsam tractationem aggrediamur, paucula, quibus ceu hypothesibus, eam superstruamus, præmittenda sunt ne ipsorum imprudentia gressus nostros perturbet, sed pede prorsus in offenso, quô instituimus, provehamur.

XVI.

Principio igitur tenendum; quæcunque ad ærarii spectant rationem, nostræque considerationis sunt, non nisi actus existere civiles. Quævis enim, quæ in disquisitionem veniunt Politicam, ut naturâ suâ respiciunt actus, & propter actus sunt, ita desiderantur cognosci præcipuè actuum illorum gratia. *Amplis. D. Præs. c. 10. de Civ. prud.* Actiones verò civiles vocamus illas, quæ circa civium negotia inter sese occupantur, reliquis etiam civium actionibus ab hoc sensu segregatis. Jam quid aliud est ærarii constitutio, coagmentatio, & conservatio? De quibus omnibus & singulis agendi erit locus.

XVII.

Deinde præsupponendum ex iis, quæ *lib. & c. d. Ampliss. Dn. Præses latè* disputavit, omnium omninò cùm actuum tùm aliorum civilium operum, non secus ac in naturalibus, quatuor observari causas, finalem, materialem, formalem, & efficientem, inquè accurata harum cognitione, si scil. secundum eas singuli actus & res civiles probè examinentur, plenam & perfectam illorum consistere notitiam: argumenta etiam, certi quid de actibus & rebus istis demonstrare idonea, ex ordine sive omnium sive a-

ve a-

ve aliquarum illatum causarum, potissimum petenda esse. Quocirca, cùm hæc omnibus civilibus actibus juxtim, ac rebus sint communia, sponte sua sequitur, eadem ad ærarii negotia pertinere: adeoque non minus hîc, quàm in alio argumento Politico ad illas quatuor causarum classes esse advertendum iis, qui non plebejam & ambiguam, sed solidam & certam ærarii peritiam satagunt sibi comparare.

XIIX.

Hisce universim præmissis, singulos circa ærarium occupatos actus civiles nunc perpendamus. Quandoquidem verò illorum quandam constitutionem fecimus, duplex hîc oriri potest consideratio, vel scil. ærarii constituendi vel constituti. Jam & naturæ pariter & melioris intelligentiæ ratio efflagitat, ut definiamus ante, quid in constituendo eo oporteat observari, quàm quemadmodum versari circa constitutum conveniat. Naturâ enim prius est, ærarium constituere: quàm constitutum augere & conservare. Idcircò exordium de constitutione facientibus, acturum sese offert expedienda hæc quæstio Utrum Principi conducat aut necessaria sit ærari constitutio?

XIX.

Et verò inutilem imò noxiam illam esse, nonnisi malè. falsi & perfrictæ frontis Politici evincere contendunt. Quin ratiuncularum fasciculum, quô ὑπόληψιν ejusmodi id adstruere & confirmare audent, sæpius laudatus Casparus Klockius *lib. suo de ærar.* convasavit, ac imbellibus pugnare illos periculis, oppidoque sententia suâ frustrari, quàm verissimum inibi fecit indicium. Et certè si intimius eas introspicias, pleraque de pecuniæ abusu loqui invenias, idquod vitium tamen non est ærarii, sed hominum; haut secus, ac operis alicujus labes non arti, sed artifici est imputan-

putan-

putanda. Cæteræ ſunt inanes technæ Sophiſticæ, quibus non facile quenquam, niſi rectæ rationis lumine caſſum, aut harum rerum imprudentem poſſis ſupplantare.

XX.

Verùm enim verò, ut quod res eſt dicamus, quævis reipubl. facies certum præfixum habet ſcopum, vitæ nempe civilis beatitudinem: ad quam pertendere non ſuſtinet, niſi per actiones civiles, illius conſequendæ proprias. Iam, lib. 1. c. c. & l. 7. c. 14. polit. acerrimo rerumpubl. cenſore Ariſtotele teſte, omnis vita civilis tùm in pace, tum in bello occupatur, ut & ab externa vi tuta eſſe & civium inter ſe concordia ſe conſtare poſſit. lib. 1. off. Duo autem decertandi genera ſtatuit Cicero, unum per diſceptationem, alterum per vim. Poſitâ igitur juſtâ bellandi causâ, alteroque remedio invalido, arripiendum eſt alterum. Huic egregiè ſuffragatur Grot. de j. b. & p. lib. 1. c. 2. n. 1. *Inter prima naturæ nihil eſſe*, inquit, *quod bello repugnet, imò omnia potius ei favent. Nam & finis belli vitæ membrorumque conſervatio, & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquiſitio illis primis naturæ maximè convenit, & vi, ad eam rem ſi opus ſit, uti nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideò ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandisque ſufficiant.* Hæc ergò vis injuriam non debet inferre ſed tantummodo propulſare. Nec verò bella gerimus ob noſtri noſtrorumque ſolùm defenſionem, ſed etiam ut amicorum ſeu fœderatorum vicinorum res in tuto collocentur. Etenim non minus verè, quàm prudenter Philoſophus: *Δεῖ τοὺς ἀδικουμένους ὑπὲρ ἑαυτῶν πολεμεῖν, ἢ ὑπὲρ συγγενῶν, ἢ ὑπὲρ εὐεργετῶν, ἢ συμμάχοις ἀδικουμένοις βοηθεῖν.* Oportet injuriam paſſos pro ſeipſis arma capere ſive pro cognatis, & beneficis; itemque ſociis injuriâ affectis auxiliari. Ubi tamen probè iterum notanda ſunt, quæ Ariſtoteles *7. Polit. c. 14.* præſcri-

ſcribit; *In re militari*, inquit, *exercendos eſſe cives non nego, ſed hoc fine nego, ut in ſervitutem redigantur, qui eâ ſunt indigni. Tres autem fines poſſunt eſſe laudabiles: ut primum ne ſerviamus aliis, deinde, ut imperium obtineamus, non quò more herili cunctos moderemur, ſed quo civibus prodeſſe valeamus: denique, ut naturâ factis ad ſervitutem imperemus. Legum verò conditori ſpectandum potius ut militarem diſciplinam, & cetera ad otium & pacem, quàm ad bellum referat & flectat.* Omnino igitur, prudenti moderatori, reipubl. ſuæ quàm optimè conſulturo, in id ſummâ incumbendum eſt curâ, ut omnia utriuſque temporis momenta probè obſervet, neque ullum prætermittat illius juvandi & levandi locum.

XXI.

Qui autem hoc fieri poterit, ſi præſidia utrique tempori accommodanda deficiant? *Abſque iis* enim *quæ ſunt neceſſaria, nec vivi, ne dicam bene & quemadmodum oportet poſſe vivi*, rectè judicat Ariſtoteles lib. 1. polit. c. 3. Turbulenta igitur reipublicæ tempeſtate, fortitudinem & prudentiam juxta militarem nihil apparatu bellico magis eſt neceſſarium, nihilque utilius. Requiruntur enim hîc non tantùm conſilia, ſed etiam corpora virorum, armorum robora, valida locorum munimenta, & pabuli frumentique commeatus. Hæc vero omnia & ſingula non niſi immenſa opum vi comparari, nedum conſervari & contineri poſſunt. Et ne cumprimis argenti poſſideas pondera, ſi non milite lecto & domeſtico, ſed conductitio & peregrino uti habeas neceſſe. Hujus quippe manus oculatæ ſunt, credunt quod vident; illique rarò ineſt boni intellectus malique cura, ut adeò, ſi furtis, rapinis, aut denique fuga ſit prohibendus, ſtipendia ei ſtato ſemper tempore oportet perſolvantur. *Moroſa enim merces ſeditionis mater eſt; ſeditio progreſſum omnem militiæ impedit, quia*

ante omnia disciplinam solvit, subvertit victoriam, & è milite hostem facit. Eryc. Putean. de stip. mil. c. 15. in fin. & Scip. Amirat. lib. 1. discurs. polit. in Tac. c. 11. Praeclarè alias Thucydides censet: *Eam rempubl. facile vinci posse, cujus vires sunt mercenariae & non vernaculae.* Utilissimum itaque est, ut haec obiter moneamus, si adversus externi hostis insultus conductitio milite opus fuerit: ut vel totus exercitus, vel major ejus pars ex iis colligatur, qui periculo sunt proximi. Hi enim pro suâ suorumque vitâ & pro aris ac focis fortiter dimicant, nec semper tantis alendi sunt sumptibus, quantis fortè remotiores.

XXII.

Deinde ut in reliquis artibus, quibus certum opus est propositum, nihil tam desideratur, quàm certa quaedam instrumenta, quibus efficiantur singula, ita quoque milites sine his officio suo rectè perfungi nequeunt. Ars vero militaris duplex est, vel navalis, vel terrestris. Instrumentorum igitur vicem subeunt Principem navigia & arma, quae varii sunt generis, quorumque sufficientia vel ad defendendum vel invadendum ut tempestivè armamentarium & portus instruantur, immane quantum reipul. praestantis interest. Hostis namque externus, hujus rei gnarus, bellum alicui ad utrumque parato inferre saepenumerò reformidat, consiliumque suum immutat. Rectissimè enim sentire videtur Lampridius in Alexandro: *Nemo provocare audet, aut facere injuriam ei regno aut populo, quem intelligit expeditum atque promtum ad vindicandum.* Eundem quoque in modum vide sis Philosophantem Aristotelem l. 7. polit. c. 11. sub fin. Nec verò rostratae naves & armamenta solùm necessaria sunt, sed quae isthuc etiam pertinens, & sine quibus ista nec parari, nec esse usui evalens. Ad primum censum referimus praestantes artifices,

qui

qui ejusmodi conficiunt & extruunt: quales fabricenses vel ballistarii, artisque navium & condendarum & regendarum periti viri. Nam in bene constituta republ.& quæ salo vicina, omne artificiorum ad bellum terrâ marique idoneorum genus in promptu esse debet. Talia siquidem jam elaborata nec coemi semper possunt ab aliis; & licet possint, minus tamen apta experiundo reperias, quàm si artificibus certis singulariter efficienda injungantur. Ad secundum spectant pulvis nitratus sive bombardicus, glandes ferrei & plumbei, ellychnia, funes, currus, quadrigæ & id genus alia. His enim sine, tormenta bellica & machinæ fulminales emolumento saltim isti, cui paratæ sunt, haud esse queunt. Oportunam autem horum omnium congestionem omninò exposcere pecunias, ecquis unquam negare ausit?

XXIII.

Tertiò, quanquam in munimentis plusne periculi sit, an securitatis, contrariis civilis scientiæ doctorum dissertationibus ventiletur, Aristoteles tamen rectè pro munitionum necessitate militans, adversarios nimis aniliter sentire statuit. Et profectò satis firmis nititur rationibus: *Quamvis enim*, ait, *videatur indecorum, neque magno dignum esse animo, adversus similes paucosque* (potest enim fieri interdum, ut de hoste, ejusque numero ac copiis, exactè nobis constet) *murorum munimentis se tueri velle: tamen, quia sæpe multitudinis, cum quâ futura nobis res est, accuratè iniri nequit ratio, tantusque eorum potest esse numerus, ut à paucis*, qui, licet maximi sint animi, nihil tamen sunt, quàm homines, *sustineri impetus eorum nequeat, haut vulgare, belli tempore, in murorum munimentis ponendum arbitror præsidium, nisi quis & de salute in dubium venire, & ludibrium debere*

Vid. Mach. l.2. disp.24. ad Liv. & lib. de Prin. c. 10 & 20. Bodin. lib. 5. c. 5. lib.7. polit. c. 11.

bere hosti malit, hâc præsertim tempestate, quâ tot tela, tot machinæ ad obsidendas atque oppugnandas civitates solertissimè excogitatæ sunt. Quare qui ætate nostrâ mœnibus murisque civitatem cingi haud decere pertinaciter contendunt, nihil mihi agere videntur aliud, ac si hosti adventanti locum maxime opportunum, in condenda urbe eligendum esse dixerint: aut editiora, cujus generis montana loca, quibus à natura civitates quædam sunt munitæ, evertenda ac tollenda: domos denique privatas nec tectis, neque parietibus cingendas esse: ne ignavi, (si Diis placet,) *atque imbelles eâ ratione efficiantur cives. Vt omittam, nihil officere virtuti muros posse. Nam qui muro cinctas habent civitates, uti aut non uti illis, in ipsorum situm est arbitrio, prout expedire aut interesse sua arbitrantur.* Hactenus Philosophus. Quæ proinde cum ita sint, extra controversiam verum est, cùm hostes in expugnandis ejusmodi munitis locis plurimum desudent, in firmandis illis, regionis præsertim limitaneis, aptisque ad id, ut accuratè muniri possint, non minus operæ bono collocandum esse Principi. Talium autem ædificationum structuræ quòd Herculei planè labores quæstusque insumantur, vix quisquam est, qui non vel experimento, vel ratione perdidicerit.

XXIV.

Quartò ad bellicas res gerendas quanta commeatus & annonæ sit necessitudo, istius pleni complures extant libri, plenæ sapientum voces, plena exemplorum vetustas.

Judic. 20. v. 10. Sic, ut aliqua ex ijs saltim libemus, quando universus Israel congregatus est pro vindicanda injuria facta uxori Levitæ, contra Benjamin, causâ probatâ, ut justâ belli: Decem viri, inquit, eligantur è centum ex omnibus tribubus Israel, & centum è mille, & mille ex decem millibus, ut com-

comportent exercitui cibaria, quò possimus pugnare contra Gabaa Benjamin. Quin & Helvetii Iulii Cæsaris tempore, bellandi cupidi, angustos se fines habere arbitrati, pro hominum multitudine, & pro gloria belli atque fortitudinis, cùm conjurassent de occupanda Gallia, prius compararunt ea, quæ ad proficiscendum pertinerent, jumentorum & carrorum quàm maximum coëmerunt numerum, sementes quàm maximas fecerunt, ut in itinere copia frumenti suppeteret, cum proximis civitatibus pacem & amicitiam confirmarunt, ad easque res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt: proficiscentes demum singulos trium mensium molita cibaria sibi afferre jusserunt. Et certè uterque populos se hâc in parte prudenter gessit, cùm contra sæpius magis victus penuriâ, quàm effrænata pugnæ ferocia exercitum consumpserit, ferroque sævior fuerit fames. Hæc enim intrinsecus pugnat, nullaque potest vi repelli. Optimè hinc Vegetius: *Qui frumentum necessariumque commeatum non præparat, vincitur sine ferro. Et reliquis quidem casibus subveniri quandoque potest; pabulatio & annona in necessitate nulla habent remedia, nisi ante condantur.* Ubi enim jejunus est miles, disciplina ibi militaris commodè servari nequit. Quin potius ad desperationem defectu illô perducitur, ex agmine & castris transfugit ad hostes, ausuque nefasto in proprios ac provinciales, ducibus suis proditis, omne vertere discrimen non dubitat. Vnde Xenophon brevi ejus Ducis imperium periturum esse dicit, cujus culpâ exercitus caret rebus necessarijs & commeatu. Addimus etiam præterea, quod annonæ pauperiem consequatur subinde pestilens morbus, ob res in necessitate comestas victui aliàs apprimè noxias: cujus impetu si invaduntur copiæ, majorem non raro persentiunt stragem, quàm ex prælio com-

Iul. Cæs. lib. 1 de bell. Gall.

lib. 3. c. 26.

Idem Veget. lib. 3. c. 3.

misso sperari potuisset. Quò graviorem itaque harum rerum neglectus Principi inferre poterit noxam, eò diligentior in his colligendis ipsi cura erit reponenda. Hæc vero consistere videtur in eo, ut vel domi agriculturæ studium omnibus procuretur viribus, vel foris magnis sumptibus egestati illi remedium quæratur. De hinc igitur in proclivi est concludere, non secus hîc, quàm in prædictis sedulam ærarii constituendi accurationem usus ad bellicos omninò Principi summe esse utilem ac necessariam.

XXV.

Nec sanè minorem ipsius utilitatem ac necessitatem pacis tempore deprehendes. Etenim cum magnos deceant magna, aliquando splendidius instruenda aut restauranda sunt loca, in quibus domicilium collocat Princeps. Imò ipsius palatium sit augustè ac præ ceteris magnificè fabrefactum oportet. Adhæc sacrarum ac profanarum, publicis usibus destinatarum, ædium solers cura Principis autoritatem quàm maximè condecorat. Haut verò exiguas hæc jure suo postulant impensas. In Principe quandoquidem quasi lumen aliquod, extinctis aliis, elucere debet magnificentia. At *magnificus*, juxta Aristotelem, *non in suum, sed publicum decus, adeoque in ea opera, quæ diutius durant, & vel ad Dei, vel reipublicæ gloriam spectant, qualia sunt templa ac publica ædificia, est sumptuosus.* Egregiè huic adstipulatur Cicero: *In ædificando*, inquit, *adhibenda & dignitatis commoditatisque diligentia, & ornanda dignitas domo, non ex domo dignitas tota quærenda; nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. Et ut in ceteris habenda ratio non sui solùm, sed etiam aliorum, sic in domo clari hominis, in quam & hospites multi recipiendi, adhibenda est cura laxitatis.* Dignitatem verò seu decorum

l.4.Eth.c.2.

1. Off.

rum

rum tum rectè in his observari dicit Philosophus, si & per- sonæ, & facultatum, & operis habeatur ratio: ut scil. opus sumptibus, & sumptus operi, & utrumque personæ in dignitate correspondeant. Huc omninò pertinent robusti pontes, ingentes aquarum fluctibus oppositæ moles, manufacti portus, publicæ viæ & itinera: quæ omnia ad sui conservationem validissimo indigent ærario. sup. cit. loc.

XXVI.

Porrò si Principis familiæ sustentationem; si aulæ procerum salaria; si stipendia ministrorum tam sacrorum quàm civilium, magistratuum & judicum, juventutis item magistrorum ac ephororum circumspectes, quorum ferè omnium uberrimam in Principatu quamvis non nimium diffuso, (utpote qui nobis optimus censetur) meritò licet metere messem; præsentario certè opus est argento. Adhæc si consideres sanctam legum custodiam, *cui* ut Tacit. 13. ann. c. 26. inquit, *tribuendum est aliquod telum, quod sperni nequeat*, non minus pecuniam, *quæ armorum subsidium* Ciceroni dicitur, requiras. Denique cùm bonum legislatorem non tantum criminibus pœnas definire, sed & benè merita præmiis mactare oporteat, hisque duobus in hominum animis valentius nihil sit, omninò etiam Principi non solum justitiæ, sed liberalitatis etiam ac magnificentiæ studium in his conveniet. Etenim *ut dissipando Principatus nervos prodigentia incidit; ita sordities ac avaritia attinendo constringit: utrum majore Principis damno, haut facile dixerim. Alia privata domus, alia reipublicæ administrandæ ratio est. Semper virtute quam pecunia Princeps melius stat. Nunquam igitur nummis parcendum, cùm nummis res possunt confici? quorum parsimonia nimia plerumque publicæ obfuit rei.* Ludovicum

in orat. pro Luc. Manil.

Forstner. in annot. ad lib. 16. annal. c. 3.

XII.

XII. Galliæ Regem paucos nummos ſervandi ſtudio maximarum ſepè rerum occaſiones amiſiſſe, Guicciardinus tradit: cujus etiam ſocietatem avaritiâ offenſus Maximilianus Cæſar exuit: ut idem teſtatur. Nemo enim naturâ fidus naſcitur, ſed fidos oportet ſibi quiſque faciat: quorum comparatio nullatenus vi fit, ſed potius munificentia. Egregium autem Principi & omnino neceſſarium eſt ſuppetias ferre miſeris, optimè de republ. meritos probe remunerari, & excellentiſſimum quemque in ſuâ arte donativo aliquo colere. Hæc enim quam maximè augent famæ ſplendorem. Ad largiendum verò ſuppetere debent copiæ; ſiquidem hæ liberalitatis & magnificentiæ verum & adæquatum conſtituunt objectum, uti conſtat ex Ethic. Nicom. Ex cujus principijs etiam infra fortean deprometur, quô tandem Principis largitiones conſtare debeant modo. Sufficit jam per tranſennam quaſi vidiſſe, quàm numero innumeræ & ad hos & ab alios uſus Principis ſint expenſæ; quibus ferendis ne ipſius reditus exiſtant impares, prudens ac ſedula cautio Principi erit adhibenda. Non leve namque indicium malè conſtitutæ reipublicæ, ubi expenſa anniverſaria accepti rationes æquat, imò ſuperat. Interim ex his abunde cuivis liquebit, quanta ſit ærarii in Principatu vis, quantus uſus, quanta neceſſitas, ut proinde Ariſtoteles Principis ærarium ſtomacho haut perperam comparaſſe videatur. Quemadmodum enim, inquit, à ſtomacho cibi recepti in omnia corporis membra diffunduntur, eaque ab interitu conſervant; ita Principis ærarium ſufficientibus pecuniis inſtructum in omnes imperii partes extenditur, idque à varijs cladibus & ruinis protegit & tuetur.

lib 4. hiſt.

lib. 10. hiſt.

XXVII.

XXVII.

Quô simili Philosophus verum ærarii constituendi finem simul includit: ad quam nunc definiendam, positâ ulteriori ambage, statim accingamur, utpote cum hæc semper intentione quidem, ut loqui amant, omnium caussarum sit ordine prima. Haud verò difficilis est definitu: quippe nemo non videt, bonum Principem, uti in ceteris negotiis publicis, ita etiam in civitate liberorum hominum propositum sibi habere debere commune societatis suæ bonum, sive, quod idem est, utilitatem publicam. Quò gnavius itaque huic promovendæ institerit, eò erit melior, cùm boni sit illa natura, ut quò in plures diffundatur, eò sit præstabilius, quemadmodum *& 3. Top. & 1. Nicom.* edocet Aristoteles. Et Cicero 1. off. *Omnino*, ait, *qui reip. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant: unum, ut civium utilitatem sic tueantur, ut, quicquid agunt, ad eam referant, obliti commodorum suorum: alterum, ut totum reipubl. corpus curent; ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. Vt enim tutela, sic procuratio reipubl. ad utilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum, quibus commissa, gerenda est. Qui autem parti civium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimum in civitatem inducunt, seditionem atque discordiam.* Cavendum igitur Principi, ne singulorum injuriæ utilitate publicâ rependantur, ut Tacitus *1. Annal.* loquitur, sed utilitas illa & honestas semper sunt combinanda, & communi quasi vinculo copulanda. *Nibil* verò *honestum esse potest, quod vacat justitia*, optimus dicendi opifex optimè iterum prædicat. 1. Off. Ubi tamen omninò observandum est, quod Amplissimus Dn. Præs. præclarè innuit: In Animadvers. Polit. ad Mach. Princ. Nonnulla ad omnem reip administrationem non utilia duntaxat, sed necessaria etiam esse, quæ tamen in vulgus,

 imò

imò etiam à quibusdam doctrinæ nomine eminentibus existimantur ab honesto abire, cùm reapse tamen nequaquam sint talia. Habet scil. in civilibus actibus cumprimis locum illud, quod *lib. 3. de off.* non minus eleganter docet Cicero: *quod nimirum multa videantur inhonesta, quæ inhonesta non sunt: quod item multa, quæ videntur inhonesta, temporibus fiant honesta: quod denique tempore etiam fiat, ut quod plerumque turpe haberi solet, inveniatur non esse turpe.* Ita enim in hoc vitæ theatro comparatum est, propter improbitatem partim, partim & imperitiam ingeniorum, quibuscum confligandum est, ut nonnunquam vi & dolis uti habeamus necesse. Sed cùm vis alia justa, alia injusta; doli itidem alii boni, alii mali juxta Grotium; in imperiorum justè partorum conservationem ad vim injustam & dolos malos haut opus est, ut unquam confugiatur. Quæ proinde cum ita sint, & prudentis semper habitum sit, non modò quæ ante pedes sunt videre, sed etiam futura prospicere, bono quoque Principi prorsus conveniet, hoc in negotio non solùm, quid in præsentiarum Principatui suo expediat, observare, sed in longitudinem quoque ipsi consulere.

lib. 3. n. 7. & 8. de i. b. & p.

XXIIX.

Tantum de ærarii fine dixisse sufficiat. Nunc, cùm ærarium aliàs, si vacuum, instar campanæ sit sine pistillo, adeoque omninò refertum esse bonis oporteat; expediamus, ex quibus demum illud constitui fas & jura sinant. Bona autem dicuntur alia divini, alia humani juris: quorum illa ICtis dicuntur nullius, sive quæ hominum juri potestati ac commercio simpliciter sunt exempta. Hæc iterum vel mediatè seu indirectè, vel immediatè seu directò cultui divino subserviunt. Qualia prioris generis sunt cœnobiorum villæ, prædia, sylvæ, agri, prata, vineta, horti, pri-

§ 7. Instit. & l. 1. 6 §. 2. 1. 9. §. ult. ff. de R. D. l. 21. C. de SS. Eccl.

ti, primitiæ, decimæ, omnesque alii Ecclesiastici proventus. Posterioris verò sunt templa, sacella, Cœnobitarum domicilia, sacri libri, baptisteria, altaria cum calicibus patinisque, ceterâ sacrorum suppellectile. Estque notatu dignum, quòd, quantò majori opum externarum & latifundiorum, ut loquitur Plinius, copia circumfluere occœperunt Ecclesiæ, tantò magis in religionis ac honestatis ignota diverticula sint delapsæ: quandoquidem verissimè exclamavit jam olim S. Bernh: *Religio peperit divitias, & filia devoravit matrem.*

XXIX

Cùm verò in bonis duo veniant consideranda, & res ipsæ, & earum usus, teste Philosopho *2. Polit. c. 3.* quæritur jam, an & quando hæc divini juris bona ærarii tàm civilis, quàm militaris materiem præbere, inque usus profanos converti religione queant salvâ? Et sanè, quanquam aliàs facilè unaquæque res ad primam suam naturam revertitur, tamen in rebus sacris & Deo semel dicatis, atque initatis secus est, ut non facilè ad profanam conditionem, in qua aliquandiu fuerunt, redeant. *Rittershus. part. 1. c. 8. Novell. expos.* Ingenuè igitur profitemur, quæcunque Divinæ Majestati quà publicè, quà privatim, vel donata, vel legata sunt, primariò ipsius divini nominis gloriam, secundariò etiam proximi in his terris spectare debent salutem. Hic etenim vitæ actionumque humanarum omnium supremus finis esto, cujusque gratiâ majores nostri venerati Deum Opt. ter. max. de suâ, ut Biblia S. loquuntur, substantia; & de primitiis fructuum suorum largiti sunt egenis; propter mandatum assumpserunt pauperes, thesaurosque suos in altissimi præceptis posuerunt, diras unà fruges consumere natis fucis dolorumque quorumvis cruciatus & tormenta imprecati. Quæ idcircò cùm ita sint, quâ jam fronte Christianorum quis- Prov. c. 3

 piam

piam domus religiosas & monasteria temerè diruet, aut in formam secularem adornabit? quô vultu bona illa Ecclesiastica diripiet, inque usus aulicos & privata pervertet commoda? Quin Gentibus sive Ethnicis loca & res sacras violare maximam fuisse religionem, ab autoribus celebratæ passim cùm Romuli, tùm XII. Tabularum leges planissimè demonstrant. Nimirum celeberrimis illis gentis suæ conditoribus Trojanis pietate olim religiosa nihil prius esse meminerant Quirites. At quibus jam manibus attrectabunt, Harpyarumque adinstar fœdabunt Deo dicata, qui religionem profitentur sinceriorem?

XXX.

Cod. lib. 4. tit. 51. Porrò si jus Iustinianeum percurras, extat inibi titulus de rebus alienis non alienandis, ubi, cùm per *l. 4. C. mandati*, *quilibet in re sua moderator & arbiter sit*, Imp. communem ICti Pommonii regulam: *id quod nostrum est, sine facto nostro ad alium transferri non potest*, modis omnibus confirmant. Extant item interdicta *unde vi, & de vi bonorum raptorum*. Bona vero Ecclesiastica, ceu antea dictum, non in nostris sed Dei in bonis sunt. Quo quis igitur jure in ea involabit, Deoque invito ad se illa transferet? Adhæc quemadmodum rerum sacrarum cupidini sacrilegorumque ausibus obicem opponentes Impp. bonorum Ecclesiasticorum quicquam, sub quocunque prætextu, ad personam quamcunque alienando transferri severè prohibent (*a*); ita quoque Conciliorum veterum à Pontificibus deinceps approbati, bonaque ex parte Gratiani decreto cum ceterorum Patrum dictis inserti Canones Ecclesiæ jura intacta venerabiliter custodiri, illæsaque jugiter servari volunt (*b*) Neque minus Comitiorum Imperialium, Augustanorum inprimis, anni 1530 *Recessus §. 6.* cum his concordant. Quare ut jam omittamus severas quondam Cæsarum comminationes,

ff. lib. 43. tit. 16. lib. 47. tit. 8. Et C. lib. 8. t. 4. & lib. 9. 2. 33.

(a) l. 4. 14. Et Auth. Hoc jus porrectum. C. de sacros. Eccl. item Nov. 7. & 2. Feud. 53 §. 2. (b) c. 12. q. 2. can. 1. 2 §. 6 & 9. 12. &c.

tiones, pœnasque sacrarum rerum expilationi & direptioni statutas, ex recensitis deprehensu cuivis obvium est, divino juxtim ac humano juri Ecclesiasticorum bonorum temeratores insigniter adversari.

XXXI.

Ceterùm his simpliciter ita pronuntiatis, inficias simul ire erubescimus, quòd, quantumvis & Canonico *(a)* & Civili *(b)* jure privilegio immunitatis à vectigalium onere gaudeant Clerici, secus tamen sit de jure Divino; ex quo scil. contrarium ipsius Servatoris & Apostolorum exemplis luculenter probatur Epist. Pauli ad Rom. c. 13. v. 7. Matth. 17. v. 27. & 22. v. 21. Nec obstat Genes. c. 47, v. 22. Esræ c. 7. v. 24. ad quæ respondet Golnizius *in Gymnasm. de regal. vectigal. jur. c. 3. n. 29. 30.* Ratio accedit politica, quòd, quemadmodum æqualibus debeantur æqualia, ita quoque æquales debeant æqualia. Atqui Clericis æquè securitas debetur & præstatur ac aliis. Ergò illi vicissim cum sui consimilibus præstanda præstare non recusent. In universum verò quandocunque cùm utilitas, tùm necessitas publica id evidenter exigant & efflagitent, Princeps bona ista citra cauteriatæ conscientiæ formidinem quàm justissimè & vectigalia efficere, & usus ad profanos usurpare potest. Necessitatis quippe nullum effugium aliud, quàm velle, quod ipsa cogat. Pulchrè enim eloquentiæ scaturigo Cic. *in ep. ad fam 13. l. 2. In navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas; quum verò id possis mutatâ velificatione assequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potius, quàm eô commutato quò velis tandem pervenire.* Ad hæc secundum imp. Iustinianum *d. Nov. 7. c. 2. nihil est*, in salutis publicæ favorem scilicet, *adeò stabile inter homines aut immutabile, ut nullam pati possit mutationem, cùm omnis noster status perpetuo sub motu consistat.*

(a) c. quanquam 4. de cens. & exact. c. adversus 7 de immunit. Eccl. in 6. clem. præsenti 3. de censib.

(b) l. 5. auth. cassa & irrita C. de SS. Eccl. auth. Item nulla communitas C. de Episcop. & Cler.

Legi verò atque expendi hîc meretur Grotius *lib. de i.b.& p.3.c.5.& 12.n.6. & 7.* Quin imo sancta juris tam Civilis, quàm Canonici volumina sacrorum alienationem urgente pietatis & necessitatis causâ omnino admittunt, nimirum si Ecclesia nimio ære alieno sit gravata; cujus rei causam Cicero *lib. 2. Off.* suggerere videtur, inquiens: *Nec ulla res vehementius rempubl. continet, quàm fides: quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum.* Sinunt dein pro captivorum redemptione, pro pauperum alimentis, extremæque famis tempestate. Rationem subjiciunt hanc, quod videlicet haud absurdum sit, animas hominum quibuscunque inanimatis vasis ac vestimentis præferri, juxta illud D. Ambrosij: *Aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed ut eroget, & subveniat in necessitatibus* c. 12. q. 2. c. 69. Præterea si possessiones Ecclesiæ sint minus utiles, si agri infructuosi & steriles, si ædificia collapsa, aut quæcunque tandem alia necessitatis & utilitatis ratio appareat, illorum alienationem rectè fieri libentissimè largiuntur, *c. 12. q. 2. can. 51. & Nov. 120. c. 7.* Ut verò alienatio viribus suis subsistat, accedat oportet, jure quidem Canonico vulgari, præter causæ cognitionem & Capituli consensum, Episcopi autoritas, quâ sine facta infecta reddi potis est. Jam talis Episcopi Spartam non minus nostrum sustinere Principem, adeoque bona tam Ecclesiastica, quàm secularia ejus subesse imperio, superius dictum est. Quò circa optimè concludi posse autumamus, quòd, etiamsi legibus istis Civilibus, ex ipsis justitiæ universalis fontibus quasi profluxis, adstringi nolit Princeps, Deum tamen devotus respicere habeat, divinique juris bona sacrum in ærarium sollicitè comportare, civile verò & militare his nunquam instruere, nisi vel pietas, vel publicæ rei commodum, vel necessitas id quàm maximè exposcere videantur. Perlustrari h. l. mere-

Instit. § 8. de R.D. l. 21 C de SS. Eccles. Nov. 7. c. 2. & 8. & Nov. 120. c. 9.

Tit De. cret. de rebus Eccl. non alien.

mereturr Speidelius *tract. sing. de privil. & casib. necessitatis;*

XXXII.

Nec susque deque habendum erit, quidnam bonorum illorum prius profanes, sed cum divino cultui mediatè subjacentia bona Dei non sunt adeò propria, quàm quæ immediatè talia existunt, usibus profanis illa his longè aptius accommodantur, nisi horum superflua & minus necessaria suppetat copia. Ex sacro autem ærario ministeria, Ecclesiæ, Scholæ, eleemosynæ, hospitalia constitui ac sustentari debent: quemadmodum etiam in nostro Imperio Germanico Recess. 1555. §. 21. optimè est sancitum. Notandum verò cumprimis est, bona sacra, alia verè talia esse, h. e. usibus sacris cedere, alia ita dici duntaxat; quandoquidem à Clericis aut sacratis personis possidentur, quæ reapse profana sunt. Ad hoc alia bona sacris concessa esse à privatæ sortis hominibus, eoque publicis oneribus non subducta, alia plane immunia reddita. Illa profana, quamvis sacratis possessa, utique nihil vetat oneribus subjicere publicis, ut & illa à prioribus donata. Imo salus reipublicæ exigit, ne illa immunitate onerum honorentur, & oneribus reipublicæ subducantur. Qua de re videantur dissertata ampliss. D. Præside *lib. de Pace pag. 11. 12. 13. Animadversiones item in Bullam Innocentii p. 159. 172. 177. usque ad 187.*

XXXIII.

Indignationem exinde non levem promereri videntur illi, penes quos illimitatum sacrorum jus residet, dum pietatis deposita in tot profanis monachorum abdominibus & Bachi amphoris abscondi sinunt. Quot etenim Cœnobitarum è numero reperire hodiè possis, in quibus prisca illa superiorum temporum radiet sanctimonia, prisca in omni scibili juventutem instituendi ferveat indu-

ſtria; priſca poſteritati conſignandorum monumentorum, aut inſignium bibliothecarum inſtruendarum propulluiet libido? Næ teſtis eſt experientia (nil verò abſimile loquimur) priſcarum virtutum vice externam quandam perquàmmultos inceſſiſſe ſuperſtitionem, officioſum autem formandæ juventutis ardorem jamdudum in pleriſque deferbuiſſe, ſecutasque demum eſſe literarum linguarumque inſcitiam varias, non modò eruditæ doctrinæ & diſciplinarum liberalium, ſed & religionis Chriſtianæ corruptelas. Propalam inſuper notum eſt, quod pingues illi & nitidi Epicuri de grege porci in cute curanda gnaviter operentur, varii generis exquiſita bellaria ſtrenuè deglutiant, officiorum ſuorum longa potent oblivia, noctes atque dies utramvis in aurem vertant, ceteriſve, quæ brutorum fert libido, voluptatibus libere fruiſcantur. Et quod graviſſimum eſt, inani hâc perſuaſione dementati ac faſcinati ſunt miſelli, quòd in proclivi ipſis ſit tanta ac tot deſignata crimina unicâ expiare Miſsâ, Deique gratiam reconciliare etiam flagitioſorum funeribus in cinerem redactis. Quod ſi Nobilis olim ICti Henrici Cornelii Agrippæ â Nettesheim *de incertitud. & vanitate ſcientiarum* declamationem perluſtres, vah, quanta Monachorum narrat facinora! Lubet hîc nonnulla, quæ nil niſi elegantiam & veritatem redolent, ex libro, quem *de vanitate ſcientiarum* ſcripſit Agrippa, quamvis non ſatis bonæ & notæ & famæ autor, mutuari, & his ſubnectere. *Sunt adhuc in Eccleſia*, ait, *diverſarum ſectarum populi, Monachi & Fratres, & Anachoritæ, quibus vetus lex omninò caruit, caruit etiam Eccleſia eô tempore, quô fuit optima, nec tot ceremoniarum ritibus implicata, qui hodie Religioſorum nomen ſibi ſoli vendicant, Sanctiſſimorum nomina Baſilii, Benedicti, Bernhardi, Auguſtini, Franciſci & ſimilium præ ſe ferentes.* Et paulo poſt: *Sed hodie*

c.26. d. declam.

hodiè pauci inter eos boni, ingens autem malorum turba: siquidem huc tanquam in malorum omnium asylum confluunt, quoscunq; scelerum conscientia terret, qui ob legum vindictam nusquam alibi tuti sunt. Et postea: *tot cucullata monstra, barbigeri, funigeri, restiferi, saccogeruli, loripedes lignipedes, nudipedes, atrati, nigritæ, grisones, albichlamydes, versicolores, multipelles, linostolii, retiarii, palliati, chlamydati, pullati, paludati, præcincti, brachati, ac id genus aliorum turba histrionum.* Et alio itidem in loco: *Fratres mendicantes atque Beguandi, ut vocant, postergatâ professionum suarum sanctimonia, quæstum cum pietate commutarunt, ac si non in aliud religionem professi sint, quàm ut sub paupertatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quocunque pervolare, & perfricta fronte importunâ hypocrysi undique pecunias corradere, nullius quæstus pudere, ac insigni sycophantia in choro, in foro, in templis, in scholis, in aulis, in palatiis, in publicis & privatis colloquiis, in confessionibus, in disputationibus, in concionibus, è subselliis, è cathedris, è pulpitis, è suggestu impudentiæ artes spargere in vulgus, indulgentiarum merces vendere, sua benefacta emetiri ceremoniis, & à mercatoribus usurariis & à nobilibus prædonibus male partorum prædam extorquere, & à crassis civibus ac indocta plebecula superstitiosisque aniculis emungere nummos, ac serpentis exemplo stultas mulierculas primum allicere, & per illas aditum sibi parare ad fallendos viros; qui cum affectata vestium vilitate ostendant paupertatem, & vociferando prædicent spernendam pecuniam, fugiendam ambitionem, ipsi nihil magis curant, quàm ut plurimum pecuniæ possideant: atque ob id causæ mare & aridam circumeunt, omnium domos & tabernas penetrant, nec sacra nisi pro mercede ministrant, eleemosynasque tyrannicè tanquam tributum postulant, omnium negotiis se miscent, compingunt matrimonia malè cohærentia, intervertunt testamenta, componunt lites, reformant sacras virgines,*

c. 65. de mendicitate.

ſed omnia hæc non niſi ſuo compendio. Hæ ſunt artes fratricæ.

XXXIV.

Ecquis verò hoc pacto bonorum Eccleſiaſticorum religionem ſartam tectamq; manere aſſerat? Imò, ſi ulla alia, hæc verè audit vana ſacrorum profanatio, quam nec neceſſitudo, nec incolumitas publica ſuadent, ſed potius ceu ſcopulos in mari jubent devitare. Quantum enim reſpubl. Hiſpanica detrimenti capiat ex futilium Monachorum confluge, quam veluti in ſinu fovet, ac profuſis cotidiè ſumptibus alit, oſtendit libellus Madriti anno 1626. editus à Petro Ferdinando Navareta, R. M. Secretario, dum incolarum propter infrequentiam tantæ regni amplitudini oppidò conſultum cenſet rectius, ſi ſolitariorum iſtorum ſentina magis exhauriretur, quàm ſine delectu gliſci ulterius permitteretur. Verùm ne diutius extra oleas fortè vagemur, dicta ſint hæc hactenus; pace tamen Cœnobitarum illorum, quibus & naturæ & doctrinæ cultus ſaniorem conceſſit mentem, quique adeo melius edocti atque educti melioribus ſeſe offerunt, Deum religiosè devenerantes, morumque ac literarum barbariem penitus averſantes ac deteſtantes. Tales quippe veros inter Eccleſiæ alumnos nomen ſuum dignè profitentur: ab horum vero veſtigiis qui recedunt, prædictæ ſcilicet farinæ ſocii, putidorum membrorum ad inſtar ſunt exſcindendi. Hæc de divini juris bonis diſſerere habuimus.

XXXV.

Humani juris bona nexibus humanis illigari poſſunt, utpote quæ hominum juri ac poteſtati ſubſunt, ſeu æſtimationem recipiunt, *arg. l. 1. ff. de D. R.* Hæc rurſum vel publica, vel privata. Illa hîc dicuntur, quæ ſimpliciter in bonis alicujus privati non ſunt, ſed vel ad publicæ rei

patriæ

patrimonium pertinent, vel proprietate ſunt publica, uſu verò privatorum utilitatibus inſerviunt. Specialiter autem determinari vix poterunt, cum pro rerumpubl. diverſitate diverſo penè ſeſe habeant modo. Nihil enim de his certi ſive naturæ, ſive gentium, ſive perpetuo aliquo civili jure eſt conſtitutum, ſed quævis horum ex cujuſque reipubl. vel legibus vel moribus dependent. Sic quæ Longobardis & poſtmodum etiam noſtris Impp. fuerunt publica, cognoſci potiſſimum queunt ex *2. Feud. 56.* & jam ſuperius laudati Generoſi Domini Seckendorfs Teutſchen Fürſten Stats *parte 3.* Congeſſit item multa de his Toloſanus *lib. 3. c. 2. de republ.* Qualiacunque verò ſint, ſive allodialia ſive feudalia, proprietate tamen & ſimul uſu quæ ſunt publica, oneribus reipubl. ſublevandis magis comparata eſſe reputantur. Privata bona cum Excell. Dn. Hahnio appellitamus ea, quæ ſingulis acquiſita ſunt aliquo eorum modorum, qui ad transferendum dominium habiles. Excludimus igitur hic, quæ non ex accedente facto humano vel lege, ſed ex mera natura hominibus competunt: de quibus Hugo Grotius *lib. de i. b. & p. 2. c. 17. n. 2.* Includimus verò illis, tam quæ Principis patrimonialium nomine veniunt; de quibus ſup. egimus, quàm quæ privatorum ſunt.

XXXVI.

Quæſtio nunc exſurgit duplex; an nimirum, & quæ privatorum bona honeſtè poſſint cedere ærario publico? Primam quod attinet, argumentari facilè quis poſſit, ſi, quemadmodum ex prioribus conſtat, divini juris bona publicum ingrediuntur ærarium, multò magis illud de his verum erit; cûm nulla hîc extet prohibitio. Sed quamvis hæc ita ſint, ne tamen à nobis temerè quicquam aſſertum deprehendi queat, paucis in hoc illuſtrando libet

 deſun-

defungi. Pretereamus igitur divini oracula verbi, utpote cujus in locis paulò ante citatis sic satis clare res decidi videtur. Tantum enim abest, ut inibi veritum sit, quod quærimus, ut eò potius quàm arctissimè adstringamur & compellamur. Missum itidem faciamus *Novellæ 149. c. 2.* licet non minus lucem quandam huc afferre potuerit. Præsupponamus saltim id, quod Romulidum disertissimus Cicero off. 2. profitetur: *Hanc ab causam maximè, ut sua tenerentur, resp. civitatesque constitutas esse. Nam etsi, duce naturâ, congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum urbium præsidia quærebant.* Sine quocunque igitur privatorum bona compluribus exposita sunt periculis injuriis & violentiis, istud â benè constituta republ. citra illius interitum abesse non debet. Jam sine improborum & incontinentium coërcitatione, (quam Aristot. 2. Eth. c. 3. & 1. Rhetor. c. 14. *reipubl. medicinam* vocat,) hostiumque sine depulsione fieri non potest, ut privatorum res sint salvæ. Etenim Philosopho teste, 1 Rhetor. c. 10. *improbitas & incontinentia duo sunt quasi stimuli & incentiva, ut homines lædendi & malefaciendi adversus legem capiant consilium.* Hâc verò lue infectorum libidinem refrenaturus, hostiumque vim repressurus & fracturus absque opibus, nihil aliud aget, quam si cum rectâ ratione insaniat. Scite ad hanc rem Tacitus histor. 4. *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Et Cic. scribit ad Q. Frat. *Cúm imperium sine vectigalibus nullo modo retineri possit, æquo animo cives parte aliquâ suorum fructuum pacem sibi sempiternam atque otium redimere debent.* Concludimus proinde, quòd, si publica bona ad sumtus tam ordinarios quàm extraordinarios ferendos non sufficiant, privatorum bona, salutis communis causâ, utpote tàm pro administranda justitia

per

per leges & legiones, quàm pro ſuſtentatione dignitatis & honoris Principis, vigore ſuperioritatis territorialis, quàm rectiſſimè in ærarium publicum colligantur. *Bonus* quippe *Princeps reditus ſuos publicos communibus deputare prius debet neceſſitatibus, quàm ſubditos gravare l. ult. C. de privileg. Dom. Auguſt.* & Bocer. *de jure collectarum c. 2. n. 10.* Hinc ante Frideri III Cæſaris tempora haut reperias tributum aliquod pecuniarum temere fuiſſe exactum: cujus rei Ampliſſ. Dn. Præſes *in prælect. ſuis ad Lampad.* duas retulit cauſas; quarum altera hæc eſt, quod olim ea fiſci atque ærarij extiterit ubertas, ut tributo indicto ad neceſſarios imperij uſus non indiguerint. Hæc circa primam monuiſſe ſat eſt.

XXXVII.

Accedimus ad alteram, ubi ſaltim *ἐν πλάτει* & in genere quæſitum fuit, quænam privatorum bona publici ærii materiem quàm commodiſſimè induere poſſint? Ad hanc pariliter enodandam, diſtinguimus bona illa in neceſſaria, utilia & voluptuaria, per hæc denotantes ea, ſine quibus nec jucundè nec delicatè vivi integrum eſt; per illa, quibus ſine non poteſt benè aut feliciter vivi; per iſta denique, ſine quibus planè non, aut ægerrimè vivitur: quæ tamen omnia, pro diverſis vitæ generibus & qualitate perſonarum diverſa, probe erunt dignoſcenda. Quòd ſi igitur Princeps ſubditum temere privat neceſſariis, idem facit occidenti, cùm hæc ſint vera ipſius anima; ſi utilibus, privata tollit & perimit beneficentiæ ſeu liberalitatis officia, præcipuè quæ in largiendo occupantur. Quatenus enim deficit virtutis objectum, quod hîc ſunt *τὰ χρήματα*, eatenus ceſſat virtus ipſa. *Homines* autem *hominum cauſa generatos eſſe*, inquit Cic. 1 off. *ut ipſi inter ſe alij aliis prodeſſent.*

 Inque

Inque hoc naturam debemus ducem sequi, & communes utilitates in medium afferre, mutatione officiorum, dando, accipiendo, tum artibus, tùm operâ, tùm facultatibus devincire hominum inter homines societatem. Ubi ergò exulat liberalitas, concordia ibi rara non potest non esse avis, & ubi hæc deest, ibi omnia sese perperam habent. Apposité namque Ciceronis Lælius: *Quod si exemeris ex natura rerum benevolentiæ conjunctionem, nec domus ulla, nec urbs stare poterit, ne agri quidem cultus permanebit. Id si minus intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest: quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma civitas, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit everti?* Quo nomine Aristoteles *lib. 2. c. 3. Polit.* quàm optimè reipubl. consultum esse autumat, in qua, ceteris tamen paribus, Legislatores bonis legibus ad concordiam & beneficentiam cives manuducunt. Habemus etenim à natura semina quædam & quosdem quasi surculos harum virtutum, qui bonis institutis & moribus facilè augescunt, & incrementa sumunt. Porrò si voluptaria spectes bona, sunt hæc itidem, prout animus possidentis: *qui rectè iis utitur, bonus est, eique sunt bona; qui non rectè uti scit, malus est, illique sunt mala.* Qui itaque bonus eluit horum possessor, vix etiam istis commode egere posse videtur. Non omnis siquidem voluptas illicita est, sed quædam homini etiam necessaria, non quidem propter sese, sed propter aliud, nimirum propter sanitatem & bonum corporis habitum. Jam qui tali percellitur voluptate, tantum abest, ut increpandus sit, ut Aristoteli *Eth. 3. c. 11.* temperantis potius nomen æstimetur.

Aristot. l. 1. c. 4. Eth. sub fin.

XXXIIX.

Verùm enimverò ne ærario publico ex privatorum bonis nihil attributuri videamur, primò dicimus, quæcunque

cunque ex recensitis sunt superflua, quibusque non indigent privati, nec ad animi perfectionem, neque ad corporis conservationem, illa omnia & singula ubi opus fuerit, quam commodissimè ærarii publici subeunt vicem; Solent enim aliàs non quidem ex se, sed ex hominum vitio, nocumento hæc ipsis magis quam emolumento esse. Præcipuè autem id observare est de voluptuariis, quæ nimiam sæpè patiuntur stultitiam. Prudenter hinc non minus quàm verè ait Cic. 1. off. *Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ne nimis omnia profundamus, elatique voluptate in aliquam turpitudinem delabamur.* Et paulò post: *Pertinet ad omnem officii quæstionem semper in promptu habere, quantum natura hominis pecudibus reliquisque bestiis antecedat. Illa enim nihil sentiunt nisi voluptatem, ad eamque feruntur omni impetu: hominis autem mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquirit, aut agit, videndique & audiendi delectatione ducitur; quin etiam, si quis est paulò ad voluptates propensior, modò ne sit ex pecudum genere, (sunt enim quidam homines non re, sed nomine,) sed si quis est paulò erectior, quamvis voluptate capiatur, occultat & dissimulat appetitum voluptatis propter verecundiam. Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamque contemni & reiici oportere: sin sit quispiam qui aliquid tribuat voluptati, diligenter ei tenendum esse modum ejus fruendæ. Itaque victus cultusque corporis ad valetudinem referantur & ad vires, non ad voluptatem. Atque etiamsi considerare volumus, quæ sit in natura excellentia & dignitas, intelligemus, quàm sit turpe diffluere luxuriâ & delicate ac molliter vivere: quamque honestum parcè, continenter, severè, sobrieque.* Aurea certè hæc sunt verba, & cedro Parioque marmore dignissima: ex quibus apparet, longè satius esse, quod bona superflua in usus cedant publicos, quàm cum reip.

ipso

ipſorumque poſſeſſorum intertrimento & diſcrimine inutiliter conſumantur ac perdantur. Intereſt enim plurimum reipubli. ne quis re ſuâ malè utatur.

XXXIX.

Deinde ex quorum privato retentionis commodo publicum erumpere incommodum, ex erogationis verò damno ingens reipubl. emergere & accreſcere poteſt lucrum, illa quoque juſtam ærarii publici exhibent materiam. Bono namque viro itemque civi bono publica ſalus ſemper antiſtare debet privatæ. Conſulamus iterum hac de re optimè ſentientem, optimeque loquentem Tullium noſtrum: *Bonum*, ille inquit, *virum decet, de ceterorum commodis æquè laborare ac de ſuis; bonum verò civem ſua omnia poſteriora habere, patriæ commoda prima & maxima ducere; à quibus neque dolore, neque ulla omninò humanâ avelli peturbatione debemus.* Et 1. Off. *Magna illa communitas eſt, quæ conficitur ex beneficiis ultro citroque datis, acceptiſque: quæ mutua & grata dum ſunt, inter quos ea ſunt, firma devinciuntur societate; ſed cum omnia ratione animoque luſtraveris, omnium ſocietatum nulla eſt gratior, nulla carior, quàm ea, quæ cum republ. eſt unicuique noſtrum. Cari ſunt parentes, cari liberi, propinqui, familiares: ſed omnes omnium caritates patria una complexa eſt. Pro qua quis bonis dubitet mortem oppetere, ſi ei ſit profuturus? Quò eſt deteſtabilior iſtorum immonitas, qui lacerarunt omni ſcelere patriam, & in ea funditus delenda occupati & ſunt & fuerunt. Sed ſi contentio quædam & comparatio fiat, quibus plurimum tribuendum ſit officii; principes ſunt patria, & parentes, quorum beneficiis maximè obligati ſumus.* Item 2. de legibus *Neceſſe eſt patriæ charitatem præſtare, pro quâ mori, & cui nos dedere, & in qua noſtra omnia ponere & quaſi conſecrare debemus.* Egregiè etiam cum hiſce congruit Plato in S. de Legib.

Patria,

Patria, inquit, *magis amanda est, quàm mater, quia est quiddam divinum. Hæc enim omnia patriæ appellatione continentur, quæ verè sunt res divinæ, videlicet Religiones, leges, propagatio civium, artes, judicia, disciplina, contractus &c.* Et Levinus Consul apud Livium ait lib. 26. *Respubl. incolumis & privatas res facile salvas præstat, publica perdendo, tua nequicquam serves.* Unde liquidò videtur constare, quod publica salus sit etiam salus privatorum seu singulorum, quodque omnibus non modò animi & corporis, sed quàm maximè opum quoque viribus anniti debeamus, ne ista labefactetur, aut planè pessum eat. Melius enim est, si non optimam, aliquam tamen habere rempubl., quàm omninò nullam. Cùm igitur usu veniat, ut reipubl. parietinæ, nisi privatorum facultatibus suffulciantur, ruinam minitentur, pro incommodi vel commodi imminentis varietate non tantùm voluptuaria & utilia, sed etiam necessaria in ærarium publicum juste comportantur.

XL.

Quin imò cives vel subditi sponte nisi velint à jure suo discedere, privatasque res in usum destinare publicum, *duabus potentissimis deabus*, quibus comitatum venire se dixit Themistocles ad Andrios missus Legatus, SUASIONE vel VIOLENTIA à Principe omninò queunt compelli; idque, nî duæ aliæ potentiores Deæ PAUPERTAS & IMPOSSIBILITAS resistant, in solius reipubl. favorem haud injuriâ videtur ipsi indultum. Sane enim verum illud Taciti *lib. 4. annal. Principibus summum rerum judicium Dii dederunt, subditis obseqnii gloria relicta est.* At cessante exactionis causâ, communis nempe salutis necessitate, istius quoque fieri debet remissio: Æquum enim est, *ait Iustin. l. un. in pr. de Cad. tol.* ut, quod belli calamitas introduxit, hoc pacis le-

F nitas

nitas sopiat. Vnde, quod perversè nonnulli adstruere non dubitant, licere Principi absque ulla causâ publica res suas cuivis eripere, Clapmarius *de arcan. rerumpubl, lib. 4. c. 16. ad dominationis flagitia* quàm rectissimè refert. *Quæ scientia*, inquit, *non ex alio fonte promanavit, quàm assentationis & emerendæ gratiæ, quo nihil turpius de justitiæ sacerdote dici potest.* Philo quippe *lib.* περὶ Φυτουργίας ait: *Reges cùm sint domini omnium, quæ in ipsorum sunt ditione, etiam eorum, quæ à privatis possidentur, tamen videntur ea tantùm habere, quæ procuratoribus & rationalibus suis dispensanda committunt, à quibus annuos recipiunt proventus.* Et Seneca *lib. 7. de benefic. c. 5. Omnia Rex possidet, non tamen dominio, sed imperio*, id est protectionis, non dominii & proprietatis ratione. Hinc *contra naturæ rationem inhumanitate istâ*, acerbissimis videlicet tributorum exactionibus *peccari* pronuntiat Forstnerus *not. polit. ad Tac. annal. 4. Principatus*, pergit, *conditos scimus, ut vi sublatâ, quæ omnia ad potentiores trahebat, ex naturæ & rationis imperio agerentur res humanæ. Quid autem ad naturam magis accedit, quàm ut quisque, partis industriâ suâ aut amicorum liberalitate, opibus fruatur? Quid rationi civili commodius, quàm ut intelligamus, quid nostrum, quidve apud nos fisci sit?* Præterea sicuti leones, ursi, aliaque morsu & unguibus nocentia animalia deponunt insitam feritatem erga pascentem, parent imperanti, blandiuntur: ita nullâ re mansvescunt homines meliore fide, quàm si opibus per industriam acquisitis Principis beneficio frui possint. Ex adverso per rerum privatarum ablationes, puta temerarias, propria in regione conscribi hostes, & exinde conjurationes proficisci, testis est Philosophus *Polit. 5. c. 3. & 6.* Etenim *non tam omnibus fortunis nudari quis potest, ut non ad vindictam ei cultellus remaneat. Prius necis paternæ, quàm ablati patrimonij obliviscuntur homines* Ma-

chia-

chiavell. *3. disput. 6.* Conspirationes autem hujusmodi discutere aut reprimere verbis, hoc opus, hîc labor est. Pauci, quos æqua redamavit Suada, id potuêre. Nec satis firma cives in officio continendi vincula sunt vis & metus: quæ enim ubi removeris, qui timere desierunt, incipient odisse. Et Comici sententiâ *errat longè, qui imperium credat gravius esse aut stabilius, uti quod fit, quàm illud, quod amicitia adjungitur. Malo namque coactus qui suum officium facit, dum id rescitum iri credit, tantisper cavet, si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.* Dehinc quemadmodum in abdito cohibita flamma, datâ portâ, in incendium tandem erumpit, sic quoque clandestinæ conjurationes, quæ ex desperatione, ultimis consiliorum præcipitiis, quibus aut petit, aut perdit, animum aperiente proveniunt, rerumpublicarum non rarò eversiones existunt. Experti id sunt malè sano consilio & infelici exitu Carthaginenses. Hi enim superbè & avariter Africanis imperitabant, mediam fructuum partem auferentes tributa duplicantes & solos probantes ministros & præfectos, non qui clementer benigneque populos tractassent, sed qui grandem ærario pecuniam per fas nefasque corrasam intulissent. Quibus rebus factum est, ut pleræque civitates seditiosis militibus postea accederent. Polyb. *lib. 1. c. 72.* Et cur Belgæ Philippi Hispaniarum Regis imperium exuêre? Ob nullam magis aliam causam, quàm duram Albani Ducis dominationem. Cùm enim eos potentiâ valdè auctos & nimis divites esse vidisset, decimam rerum venalium mobilium, vicesimam immobilium, & centesimam de universis bonis tàm mobilibus quàm immobilibus, per Carolum Emericum Berlaimontium & Noercarmium, promissis & minis ab illis extorsit. Meteran. *lib 4. annal. Belgic. in princ.* & Jacob. Aug. Thuan. *lib. 50. hist.*

Plutarch. in Cat. Maior. & Tac. in Agric. c. 32.

hist. Ut verò initia se habuerunt, ita cetera quoque secuta sunt. Hinc idem Thuan. *lib. 51. Durâ hac Albani dominatione & intolerabili jugo oppressæ in Belgio civitates, odium capitale contra Hispanos conceperunt, & ex desperatione ad defectionem spectarunt, mortemque præ servitute illa optarunt.*

XLI.

Adhæc, etiamsi omnis se ulciscendi & vindicandi via civibus præcisa sit, propter intolerabilem tamen tributorum exasperationem regiones suas deserere, & aliò confugere sæpenumerò adiguntur. Ast pessimè agitur cum illa republ., quæ incolarum laborat penuriâ; quia tantum abest, ut adeò securaqueat esse, quàm quæ hujus vitij expers est, ut potius ad sui inclinet interitum. Id quod in Hispania rectè observatum est à Petro Ferdinando Navareta Regis Secretario, & peculiari libello, quem supra jam memoravimus, evidenter satis ostensum. Gravissimam quoque Ducis Albæ in excoriandis Belgis severitatem emolliturus JCtus Viglius Zuichemus, rationibusque peremptoriis futuram & nunc præsentem Belgicarum provincialium cladem præsagiens, prudenter submonuit; ejusmodi tributis commercia non mediocriter labefactari, imò omninò intermitti, libertatem negotiantium impediri, & mercium caritate inde exortâ, fore, ut opificia cessent, & artifices atque negotiatores aliò migrent; quod si accidat, Belgii florentissimas toto orbe ac frequentissimas & opulentissimas provincias ad summam solitudinem & inopiam brevi redactum iri. Thuan. *d. lib. 50. histor.* & Meteran. *d. lib. 4. annal. Belgic.* Quantum contra emolumenti ex civium & subditorum multitudine percipere possint respubl., politè non minus quàm politicè tradit Herman. Lather. *lib. 3. c. 3. de censu.*

XLII.

Quamobrem prudens Princeps ſobriè & circumſpectè his verſabitur, & à privatorum bonis, tanquam alienis, citra juſtam cauſam abſtinebit, ſuam ſecuritatem in ſubditorum magis amore ac benevolentia, quàm timore & odio collocabit figetque, ne ad perniciosos, quos monſtravimus ſcopulos impingens, ſalutis ſuæ faciat naufragium. Præprimis Regium dictum inclyti & potentiſſimi quondam Herois Jacobi I. Angliæ, Scotiæ, & Hyberniæ Regis Principum aures ſubinde vellicet. *Ante alia*, inquit Rex *lib. 2. inſtit.* ad Henricum Filium Primogenitum, *noli te locupletare, nova & gravia tributa imponendo: ſed tuorum opes ac facultates certiſſimas tuas divitias exiſtimato.* Quâ voce ſapientiſſimus Princeps expreſſit id, quod contra Machiavellum *lib. 3. diſput. de republ. cap. 16. & 25.* omnibus retro ſeculis à prudentiſſimis quibusque viris aſſertum fuit, theſauros & ſecuritatem Principum non in ſubditorum egeſtate, ſed in opulentis ipſorum loculis quàm optimè ſita & recondita eſſe. Eleganter etenim Conſtantinus Imp. Conſtantini M. filius ſolitus eſt dicere, referente Polydoro Virgilio *lib. 1. hiſtor. Angl. & Europ. lib. 10. c. 1.* *Melius opes à privatis poſſideri, quod apud illos fructus redderent; in arcis verò Principum clauſæ, ſteriles eſſent & infructuoſæ. Quod ſi inops egensq; ſit regnum, & veluti abſtractâ pelle nudum, nec lanam dabit, quâ ſe Princeps veſtiat, nec cetera largietur, quibus urgentem depellat neceſſitatem. Cum puteus plenus eſt, facilè hauritur aqua, imò & exhauritur: at ſi venæ & occulti meatus, per quos humor influit, exſiccentur, & fons, ex quo dimanat, exareſcat, nullâ arte aut induſtria reſtituetur.* De Alexandro quoque commemoratur, quòd homine levi & aſſentatore novis tributis gravandum populum ipſi ſvadente, egregiam talique

lique Principe dignissimam hanc protulerit sententiam : *Olitorem odi qui radicitus herbas exscindit.* Quibus verbis significavit, regnum sicut hortum esse, populares verò arborum & plantarum instar, & quamdiu radix vivit, colligi fructus posse, exsectâ autem mox plantam arescere. Haud secus notari meretur, quod apud Herodotum extat: cùm scilicet Darius Hystaspes primos præfectos constituisset, ut in singulis provinciis tributa exigerent, Cyrus ex suis quærit, quantum adhuc pecuniæ supersit, eaque præter opinionem majori compertâ, Croesum interrogat, num melius sit pecuniam commendare amicis, quàm servis ? Respondet ille, amicis potius. *Ergo*, inquit Cyrus, *relinquamus amicis; nam si servi acciperent, statim distraherent.* Quô factô Cyrum patrem, Cambysen herum seu dominum, Darium quæstorem subditi nuncuparunt. Quanto itaque majore dulcedine aures nostras personat patris nomen, quàm domini, aut quæstoris, tantò quoque præstabilius erit Cyri vestigia premere, quàm Cambysis aut Darij. Et quicunque hoc in animum induxerit Princeps, effeceritque simul, ut omnes ipsius ditionis partes divitijs abundent, sintque quàm plurimæ locupletes & opulentæ domus, nullos certiores habebit quæstores ærarios, quàm subditos, nec qui pecunias ei liberalius, quoties necesse erit, suppeditent. Boter. *lib. 7. de Ill. stat. c. 2.*

XLIII.

Ceterum ut ab excursu in viam revertamur, egimus de privatis ac subditis hactenus in genere, quatenus illi opibus suis rempubl. juvare teneantur. Vt ne autem intentatum quid relinquamus, quod propè hoc observatu dignissimum videtur, paucis explanemus, an subditorum nonnulli in publicum non modò nihil debeant conferre,

 sed

sed ex illo etiam justè aliquid possint auferre? Et sicuti omnium in universum salus reipubl. incolumitate continetur; ita, ubi opus fuerit, singulorum quoque esse, ad hujus conservationem omnia sua contribuere, ex ante dissertatis nemini est obscurum. Quemadmodum enim in navi, tempestate exortâ & imminente naufragio, vitæ periculo expositi sunt singuli; ita cunctis quoque in navem receptis incumbet, vel in anchoris eam firmiter tenere, vel remis velisque agere, omnemque rudentem movere, quô portum aliquem pertingant, & turbulenti pelagi fluctibus sævisque procellis se cum nave simul eripiant. Quòd si etiam socias jungere manus, & mutuas tradere operas nonnulli fortean renuant, quibusvis cogendi sunt modis, ut vices suas debitas ad navis conservationem præstent. Idem in republ. obtingere palam est. In universum verò respubl. sublevatur & conservatur tripliciter: vel animi, vel corporis, vel fortunæ bonis: de quibus consuli potest Aristoteles *Rhetor.1. c.5.* Sunt jam, qui omnibus tribus; Sunt, qui duob. sunt, qui uno duntaxat eidem opitulari sustinent. Ingruente ergò necessitatis tempore Tros Tyriusque nullô discrimine meritò agetur, sed quô bonorum genere polluerit, illud reip. unicè debebit; necessitate verò evanescente, æquabilis instituenda est distributio, quò quemlibet genere ipsi subvenire oporteat. Quocirca qui animi bonis, utpote curâ, consiliô, prudentiâ & sapientiâ Reipubl. præsunt, hos à fortunæ corporisque bonorum collatione immunes esse debere, cùm meritorum, quibus rempubl. ornant, magnitudo: tùm honestas jubet ac necessitas. Quicunque enim illi tandem sint, sive Senatores, Magistratus & Judices, sive Sacerdotes & juventutis ἰερχοδιδάκται, dum quanti quanti, posthabitô ut plurimum rei privatæ & familiaris

com-

commodo, publicis unicè invigilare tenentur negotiis, operam divitiis conquirendis eos nullatenus navare posse, in aprico est. Eaque propter à Principe annuis jure meritoque donentur stipendiis potius, quàm in ærarium quicquam de suo amplius comportare jubeantur. Æquum enim est, ait Cassiodorus *lib. 2. ep. 33. ut unicuique proficiat labor suus, & sicut expendendo cognoscit incommoda: ita rebus perfectis consequatur augmenta.* Quo argumento etiam contra Senatum Romanum pro stipendiis Advocatorum disputabant Suilius & Cossutianus apud Tacit. *11. Annal. c. 7.* Eloquentiam scilicet gratuitò non contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat: sublatis verò studiorum pretiis etiam studia peritura.

XLIV.

Quin ab hoc immunitatis privilegio neutiquam removenda est proles Mavortia, quæ videlicet pro patriæ salute gerit arma, vitæque prodiga ipsam oppetere mortem haut dubitat. Quibus vero domi, reipubl laboribus procul, in tranquillo desidere, resque suas quâvis legitima ratione administrare & augere licet, quorumque incolumitas tot togatis, tot sagatis, cum vitæ etiam dispendio curæ cordique est, hos tam corporis, quam fortunæ bonis, & publicæ rei & tutoribus ejus suppetias ferre jus fasque est, Cùm enim partis & totius vicem inter se obtineant respubl. & cum Principe subditi, recte infert Aristoteles *1. Polit. c. 4. idem & parti & toti expedire.*

XLV.

Superest hîc peregrinos seu extraneos adjungamus: de quibus non minus quæri poterit, an in alienæ reipubl. ærarium opum suarum particulam ipsos inferre, æqui-

quitati non sit contrarium? Quæstionis hujus affirmativam cum Hugone Grot. *lib. de jure bell. & pac. 2. cap. 2. n. 13. 14. & cap. 3. n. 14.* rectè tuemur; cum & à salute publica & exterorum lucro prorsus dependeat: Etenim *secundum naturam est, commoda cujusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda.* Vt habetur *in l. 10. ff. de R. I.* Deinde quicunq; quærunt lucrum, eos oportet prius facere sumptus; sive æquum est, onera eorum hæreant ossibus, qui persentiunt commoda. Præsupponamus jam, quod commercia naturalis societatis desideriô inter nationes intercedant, dum aliorum coqia inopiæ aliorũ mutuò succurrit: & quod homines absque libero terræ marisque usu naturalem istum societatis suæ finem indipisci haud possint: quòd denique hæc libertas varijs sceleratorum hominum malitiis & injuriis præpediatur. Ad reipubl. igitur clavum qui assident, obstantia hæc claustra rumpere, vias publicas & littora in suis territoriis sarta tecta conservare, inque iis iter facientibus securitatem præstare omninò tenentur. Optimè hinc constitutus est Recessus Imperii Augustanus *de Anno. 1548. §. 94. & Ao. 1555. §. 54.* At quàm difficilè & impensè latronum & piratarum prohibetur improbitas? quantus latrunculatorum ad pacanda & exploranda itinera requiritur numerus? quantos porrò viarum publicarum, pontium ac littorum exstructio & refectio, nocturnorum luminum porrectio, & insidiosorum navibus brevium positio expolcunt sumptus? Imò si hæc, uti par est, præstita non fuerint, damnum, quod peregrinantes & mercimonia vehentes exinde perpessi sunt, ab istius territorii Principe resarciri sibi jure petere possunt. Gail. *2. Obs. 64. num. 2. & seqq.* Sixtin. *de Regal. lib. 2. cap. 2. num. 35.* Quamobrem Princeps,

 qui

qui tot difficultates & onera exterorum salutis causâ suffert, ab ijs precium aliquod in onerum compensationem justè recipit, potius, quâm officij sui pertæsus, utilissimam & maximè necessariam commerciorum propaginem extirpari sinat.

XLVI.

Deinceps quoque ejusmodi sumptuum suâ gratiâ expensorum refusionem nequaquam detrectare possunt, aut certè non debent extranei. Cum enim à Principe ipsis commerciorum attributa est licentia, cujus beneficiô ingentem faciunt & percipiunt quæstum, haud iniquum videtur esse, si vicissim inde quid compendii decerpatur. Et si, quemadmodum pastor ex ovium fructibus, Princeps ex civium emolumento potest sustentari; quidni conveniat ipsi lucrum participare peregrinorum, quibus civium fruisci licentiâ, rerumque insuper complurium tutâ evectione Principatum quasi spoliare, suamque rempublicam locupletare concedit? Quantò proinde magis adstrictus est civium providere commodis, & nec hos quibusvis onerum præstationibus levare poterit, tantò majori devotione exteri Principis agnoscere habent beneficentiam, dum jure cum civibus æquali gaudere ipsis non negatur. His jam argumentis propositi quæsiti assertionem benè niti posse tam diu nobis persuademus, donec contrarium ab aliis evincatur.

XLVII.

Nec facilè quisquam extraneorum à talibus præstationibus immunis esse debet: subditorum quippe saluti hôc remediô adeò consulitur, quàm quô omnium maximè. Hodiernis inde moribus præter Nobilitatem & superiorem & inferiorem, item Principum Legatos & Con-

Consiliarios nemo ferè immunis est: inque eo status dignitate permoti unanimiter quasi consenserunt Principes. Quorum enim vectigalia est constituere, eorundem quoque est tollere. Neque studiosa minus cohors & personæ Ecclesiasticæ, pietatis scilicet & doctrinæ studii propagandi favore, aliquâ ab his fruuntur immunitate; quà nimirũ sunt tales, non quà commercia aut mercaturam exercent: aliàs enim privilegiò hôc inducti, turpi lucro inhiando à divinis cogitationibus averterentur. Gutierez. *de gabell. q. 93. n. 35.* Quòd verò istud Ecclesiasticorum beneficium justè nonnunquam à Summis Potestatibus restringatur, imò penitus cessare jubeatur, licet favores ampliandos & odia restringenda esse, jurisprudentiæ Doctorum præcipiat schola, à nobis superius est demonstratum.

XLIIX.

Hujusmodi ærarii constituendi materies unò nomine exprimitur per *vectigalia specialiter ita dicta*: cum quibus affinitatem quandam synonymicam habere videntur Gabellæ, Datia, Licentiæ, Pontivegia, Passagia, Taliæ, Portoria, Pedagia, Portaria, Guidagia (à Gallico *guider* ducere, quæ scilicet dantur alicui, ut tutum conducat per loca alterius, das Gelaid / sive Gelaids-Zoll Golniz. *de jur. vectigal. c. 2. n. 23.*) item Telonia, quæ vox in jur. Canon. reperitur *c. si quis Romipetas 24. qu. 3. Germ.* Zoll / Zoll / Mauth / Zise / accise, Ungeld / Weggeld. Pleraque verò recensita vocabula sunt peregrina atque barbara, & ab interpretibus è sermonis Italici trivio collecta. *Calvin. in lex. Iurid. voc. Gabella.* Nobis definiuntur *vectigalia*, quòd sint Principis ærarii reditus ob securum terræ marisque usum mercium vecturæ nudove transitui impositi. Vnde fluit summa vectigalium divisio in *terrestria & na-*

valia. Hæc ſubviduntur in *marina*, ob maris trajectu ʒ in portu dependenda: in *fluviatilia*, navigantibus per flumina perſolvenda: & in *ripatica* pro fluminum de ripâ ad ripam tranſitu præſtanda. *Germ.* Fährichgelder: de quibus videatur Beſoldi *theſ. pract. ſub L. E. Terreſtria* rurſus diſpeſcuntur in *pedagia*, quæ pedites & equites numerant; in *vectoria*, quæ accipiuntur vel à domino pro mercibus currui impoſitis, vel ab auriga, pro rhedis, curribus, & jumentis: qualia frequentia ſunt in Italia & Belgio; ut adeò hîc nemini curru vehere liceat, niſi qui pro hâc licentia Magiſtratui certum vectigal annuatim exſolvat, vulgò Kutſchen Zoll *Vectoria* iterum ſunt vel *in ſpecie ſic dicta*, ex rebus, ſolo quæ vehuntur, provenientia? vel *pontivegia*, quæ ab iis exiguntur, qui pontes permeant.

XLIX.

Diſtinguuntur ICtis *vectigalia* hæc rectiſſimè à *tributis*, tùm perſonarum, quibus illorum penſio incumbit, tùm rerum ratione, propter quas ea ſuſtineri debet. *Tributa* à ſolis perſolvuntur ſubditis ob tutam rerum & mobilium & immobilium poſſeſſionem. At *vectigalia* non â ſubditis modò, ſed peregrinis etiam præſtantur, ſolarum mobilium rerum evectionis gratiâ, quatenus nimirum illæ in emptionis venditionis, aut permutationis veniunt contractum

L.

Deinde ICti diſtinctionem inter *annonas* & *tributa* à ſubditis pendenda faciunt; ita ut *annonæ* in ſpeciebus conſiſtant, veluti frumento, vino, oleo, pane, carne, ſale, melle, &c. *tributa* autem in corporibus, veluti fundis, auro, argento, ære, equis, veſtibus, &c. quam quoque noſtro poſthac uſui reſervamus. Cùm enim utraque tam

ſpe-

ſpecies, quàm corpora illa ærarij materiam rectè ingredi poſſe anterius ſit comprobatum, & non nihil reſtet dicere de modis, quibus ærarium ex enarratis materiebus conſtitui & augeri oporteat, haud diſconvenienter ſingula ſeorſim pertractari videntur. In quam conſiderationem citra ulteriorem moram pleno nunc incedamus gradu, deque tributis exordium faciamus.

LI.

Præmittenda verò quædam adhuc ſunt; quibus quaſi adjuti eò felicius poſſimus progredi. *Rebus*, inquit Cicero 1. *Off.*, quæ tractantur in vita, *modum quendam adhibentes & ordinem, honeſtatem & decus conſervabimus.* Quemadmodum enim in fidicinum collegio *ſic vivendum eſt in vita, ne fortè quid diſcrepet: vel multò etiam magis, quò melior actionum* civilium, *quàm ſonorum concentus eſt.* Mentem in eandem loquens videatur Ariſtoteles *Polit. lib. 3. c. 9.* Tullius quoque *libro eodem 1. Off.* alio ſimili id ipſum eleganter illuſtrat. Ita verò infit: *Vt pulcritudo corporis aptâ compoſitione membrorum movet oculos, & delectat hoc ipſo, quòd inter ſe omnes partes cum quodam lepore conſentiunt: ſic decorum quod elucet in vita, movet approbationem eorum, quibus cum vivitur, obſervato ordine, & conſtantia, moderatione dictorum omnium atq; factorum. Adhibenda eſt igitur quædam reverentia adverſus homines, & optimi cujusque & reliquorum: nam negligere, quid de ſe quisque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam omninò diſſoluti.* Hanc autem reverentiam ex juſtitia vel æquitate & verecundia conſtare cenſet; iſtiusque partes eſſe, non violare homines, ſed ſuum cuique tribuere; hujus verò non offendere. Quam decori vim, ſi in ullo alio civili negotio, certè in hoc noſtro perſpici, & à bono Principe attendi debere judicamus.

 LII.

LII.

Quod si proinde tributorum indictionem ad ærarium constituendum suadeat vel utilitas vel necessitas publica: cujusmodi casus in Secretis politicis Georgii Obrechti ICti *tit.* 3. & in Fausti ab Aschaffenburg *consil. pro ærar. class. 20. ord. 829.* reperias, collectio illa secundum æquitatis normam oportet instituatur; æquitas ex bonorum proportione ponderetur & æstimetur; proportio singulas civium facultates probè dispiciendo & examinando investigetur. Aristoteles de hinc *Rhetor. 1. c. 4.* verè pronuntiat: *Eum qui de tributis dicturus est sententiam, primùm quidem nosse decet, quantum ex quaque re civitas capiat, ut si quid prætermittitur, addatur: si quò minus, quàm par est, ex re aliqua percipitur, augeatur.*

LIII.

Plurimum huc adminiculi conferet *Census*, qui nimirum subditorum concernit divitias. Duplex quippe olim extitit; alter ad morum emendationem adinventus fuit: de quo Lipsius *lib. 4. Polit. c. 11.* alter in numeri, ætatis, ordinis, conditionis, dignitatum, possessionum aut fortunarum civium æstimatione & descriptione constitit; cujus forma describitur ab Vlpiano *l. 4. ff. de Censib.* Primùs hujus census autor apud Romanos fuit Servius Tullius: ita enim loquens introducitur à Dionysio Halicarnassæo *Antiq. Rom. lib. 4* *Vt autem & tributa, quæ in ærarium conferuntur, ob quæ pauperes gravantur, & coguntur fœnore pecunias sumere, levius imposterum feratis, volo omnium bona censeri, & unumquemque pro censu facultatum suarum suam portionem conferre, quemadmodum in maximis optimeq́; institutis civitatibus fieri audio. Iustum autem & reipub. utile hoc ipsum existimo, ut qui multa possident, multa conferant; qui vero tenui-*

omnibus sunt facultatibus, pauca. Unde Livio *lib. 1. decad. 1. res saluberrima* dicitur *tanto futuro imperio: ex quo belli pacisq; munia non viritim, ut ante, sed pro habitu pecuniarum fierent.* Claudio Imp. vocatur *opus arduum. Quod opus*, ait, *quàm arduum sit nobis cùm maximè, quamvis nihil ultra, quàm ut publicè nota sint facultates nostræ, nimis magno experimento cognoscimus.* Clapmarius *lib. 4. c. 16. de Rerum-publ. arcan.* appellat eum *magnarum rerumpubl. animam.* Vtut verò hæc sint, quoniam de utilitate agitur publica, nullum certè tributorum colligendorum modum hôc conducibiliorem statuimus, ubi scil. æqualiter, per æs & libram, pro bonorum & obventionum ratâ, pro viribus singulorum tributa inponuntur ac distribuuntur. Sic enim eò facilius ex ipsa æqualitate publicis officiis paretur. Subscribunt nobis præter Impp. Dioclet. & Maximin. *in l. 3. C. de annon. & trib.* Imperii nostri Recessus, & præcipuè quidem Trevirensis & Colon. *de Anno 1512. §. 2.* Spirensis *de Anno 1544. § 26.* Augustanus *de Anno 1584. §. 76. 78. & de Anno 1555. §. 115. item de Anno 1566. §. 142.* Ratisbonensis *de Anno 1594. §. 112. & de Anno 1603. §. 57.*

LIV.

Ceterùm de modi hujus forma si quid amplius subjicere attinet, probamus illam, quæ hodierno usu plerisque in civitatibus obtinet, dum nimirum singuli cives profiteri tenentur, quantum in bonis habeant, eamque professionem juramenti religione confirmare. Vbi tamen sufficere poterit, si quis rei suæ commune statuat pretium, etiamsi illam propter nimium affectum suum pro tantillô argento nemini aliàs sit concessurus, *juxta l. 63. ff. ad L. Falcid.* Rectissimè quoque pœna decernetur iis, qui malâ fide bona sua æstimant, vel omninò non profitentur:

tur:

tur: id quod etiam docent verba Recess. Imperij Spirensis *de Anno 1544. §. 61.* Dolus quippe malus nulli prodesse debet. Quin Servius Tullius gravissimis fraudulentos hosce coërcuit supplicijs: vel enim vinculorum & mortis pœnas luerunt, *(teste Livio)* vel(secundum Dionys. Halicarnassæum) publicatis bonis, verberibus probè cæsi, sunt divenditi. De jure Saxonico contra reticentes bona, publicis collectis obnoxia, exercetur actio commissi. At si quis profitetur quidem rem, in fraudem minoris æstimat, id tantum quod æstimationem excedit, non tota res incidit in commissum. Videantur plura hac de re in Besoldi *disc. Polit. de ærar. publ. cap. 5. num. ult.* At hîc tenendum quoque est, quôd pecunia subditorum otiosa, catenæ & annuli aurei, lapides pretiosi & alia ornamenta tùm virilia, tùm muliebria censui exempta reputentur; quemadmodum etiam in nostro Imperio per Recessum Spirensem *de Anno 1542. §. 55. & de Anno 1544. §. 43.* constitutum est. Vbicunq; igitur hæ Constitutiones Imperiales vigorem obtinent, ibi recensita æstimari non debent. Superflua autem horum abundantia, ornatum decorum seu congruentem cuivis statui excedens rectè sub censum cadit, nec citra pœnæ formidinem reticenda, aut justô minoris æstimanda est. Cui sententiæ nostræ dicti Recessus non repugnant, sed eodem collimantes, tacitè restrictionem hancce suppeditant. Permagni quippe interest, luxum omnium malorum fomitem è republ. exulare. Quæ verò pœna incensis istis irrogari, quantaque subditorum facultatum portio cedi ærario debeat, æquo cujusque Summæ Potestatis Civilis arbitrio rrlinquamus. Vtrumque tamen publicæ rei utilitatis ac necessitatis modulô erit metiendum.

LV.

Damnamus ex adverso Tarquinii Superbi *Capitationem,*

rem quâ viritim, ſingulis perſonarum capitibus, nullâ rerum nec æquitatis ratione habitâ, proportione Arithmeticâ non Geometricâ ſervatâ, tributa indicuntur. Qualis tributi ſpecies hodienum Turcis familiaris eſſe dicitur, dum Chriſtiani domino ſuo Turcico pro ſingulis capitibus aureum quotannis Ungaricum tenentur numerare. Quot igitur paterfamilias capita in ſua domo aluerit, tot Ungaricos aureos pendere neceſſum habet. Philipp. Cominæus *lib. 3. de bell. Neapolit.* Quæ profectò duriſſima ſervitus, ſummaque cum injuria eſt conjuncta, ut ij, qui minus habent, tantundem ac qui locupletiores exiſtunt, perſolvant. Pone enim pauperem multâ familiâ abundantem, & divitem cœlibem aut orbum, numne juſtum foret, pauperem capitatione hâc gravari & divitem degravari? Cicero inde *lib. 4. epiſt. 7. ad Appium Pulchrum, capitis & oſtiorum tributum exactionem* vocat *acerbiſſimam.* Concinnum *de capitatione* libellum conſcripſit Iohannes Baptiſta Vice-Comes, JCtus ex Collegio Mediolani: quô *duas* recenſet *Capitationis ſpecies; alteram*, quæ procedit per viam cenſendi ſeu æſtimandi capitis, & hanc capitationem *juſtam* appellat; *alteram*, quæ numerandi, *vel* pro pecunia in uſum publicum colligendâ, & hanc appellat capitationem *voluntariam*, vel pro tributo Principi perſolvendo, & erit capitatio *imperata.* Prior illa conſiderat caput, uti quid æſtimabile; cujuſmodi ſunt ager, vinea, ſervi, equi, & alia hujuſmodi bona. Poſteriores tantummodo numerant capita i. e. homines, & à ſingulis certum quid exigunt. In prima illa non omnia capita cenſentur; in his omnia indiſtinctè, fortè tamen ex ætate numerantur. Sic, quod primam attinet, à Servio cives Romani in certas diſtribuebantur claſſes, ut qui paribus fermè divitiis eſſent, in eadem ponerentur claſſe, ceu Livius & Halicarnaſſæus *citatis locis* teſtan-

tur. Qui verò nihil vel minimum in bonis habebant, ficuti extra censum, ita quoque extra classem constituebantur Sequentibus deinde temporibus horum etiam census & classes duæ fieri cœptæ sunt: quidam enim *Proletarij* vocabantur, neque amplius quàm mille quinque centum æris in censum deferebant; quidam verò *Capitecensi* appellati, planè nullo, aut perquam parvo ære censebantur. Vid. Gell. *Noct. Att. lib. 16. cap. 10.* De hâc capitatione justa, i. e. secundum justitiam distributivam locutus est Ulp. *l. 3. ff. de Censib.* Secus Constantinus Imp. *in l. unic. C. de capitat. civ cens. exim.* qui de secunda specie sentiens, i. e. de capitatione imperata, de qua nos hîc loquimur, voluit plebem urbanam in civitatibus Lyciæ & Pamphyliæ à capitationis vectigali immunem esse, i. e. ipsorum capita non numerari cum reliquis provincialibus, eum ad finem, ut civitates majore populi numero replerentur. Malè verò hanc Constantini legem de plebe Romana intellectam à plerisque & cumprimis ab Accursio, pluribus ostendit sup. memoratus JCtus *cit. de capit. libell.*

LVI.

Sed missis hisce, illam demum Capitationem approbamus, quæ æquitate superstructa est. Hanc verò prudentia Politica rectè moderabitur, si, subditorum tributariorum facultates ne transgrediatur, sedulò caveat. Possunt igitur, tolerabili tamen modo, ne scil. bonis artibus & industriæ bellum indicatur, non tantùm filij filiæque familiâs pro capite redimi, verùm etiam servi, ministri, ancillæ, item bajuli Taglöhner/ opifices Handwercksgesellen/ qui ferè nihil in bonis possident, sed quotidiè victum manu quæritant. Sic capitatio à Maximiliano I. in Comitiis Wormatiæ habitis instituta, utpote cûm justitiæ & prudentiæ moderamine injuncta sit, necessitatis tempore, nec à ratione na-

nē naturali, nec civili videtur aliena. Exemplum pariter temperatæ hujusmodi capitationis habetur *Exod. cap. 30. v. 11.* & *2. Reg. cap 15. v. 20.* De Athenienſibus denique, qui Potideam inhabitarent, pecuniâ ad bellum indigentibus, refert Camerarius *lib. 2. Oeconom.* quod juſſerint profiteri cunctos cenſum bonorum, non ſimul univerſorum in tribu ſua ſingulos, ſed ita, ut quôque loco quicquam poſſideretur, ut pauperes æſtimationem ſubjicere poſſent. Si quis verò prorſus nihil poſſideret, ejus capitis æſtimatio erat minarum duarum. Hinc tributum, quod exigebatur à ſingulis, integrum conferebatur.

LVII.

Præterea circa tributorum indictiones provinciarum ſitus diverſitatem accuratè tenere, Principis operæ pretium erit. Prudenter enim Forſtnerus *in not. Polit. ad l. 4. Annal. Tac. p. 451.* obſervavit: *Veteres limitanea regnorum loca non tam gravibus tributis atque ea, quæ in meditullio regni ſita ſunt, oneraſſe; metu nimirum defectionis.* Cujus rei exempla tùm propriâ, tum alienâ experientiâ collegit, collectaque citato loco combinavit. Similiter & æquum & publicè utile erit, ut quæ loca bellum aliæque calamitates afflixêrunt & exulcerarunt, tributorum aliarumque rerum immunitatibus ad tempus juventur, ne in perpetuum jaceant, ſed amiſſas & diſſipatas vires recuperent. Hinc Byzantiis, magnitudine onerum urgente, finem aut modum orantibus, annitente principe Claudio, qui bello recens feſſos juvandosque retulit, tributa in quinquennium à Romanis ſunt remiſſa. Vid. Tac. *ann. 12. c. 63. v. 4.*

LIIX.

Denique in Principatu novo, cumprimis eo, quem ſibi Princeps vel viribus acquiſivit proprijs, vel alienis, dum

ſcilicet collatores ſunt potentiores ipsô, aut ijs, quorum opibus ac fortunâ unicè ſubnititur, extraordinarias anteceſſoris ſui tributorum indictiones, quantum commodè fieri poterit, vel amoliri, vel magnam partem diminuere debet, quò mitius imperium ſperetur, & ſubditorum animi præſentis ſtatus reddantur amantiores. Etenim hujuſmodi Principatus retentu per ſunt difficiles, eoque magis, quò remotius abfuerit Princeps: ſicuti luculentiſſimè declarat Ampliſſ. Dn. Præſes *in Animadverſ. ad Machiavell. Princip. c. 6. & 7.* Solum autem metum ſolamque vim inſida ad diuturnam poſſeſſionem remedia eſſe, & ſupra oſtendimus, & Cicero *2. Off.* confirmat his verbis: *Quod latiſſimè patet, neque ad incolumitatem ſolùm, ſed etiam ad opes & potentiam valet plurimùm, id amplectamur, ut metus abſit, caritas retineatur. Ita facillimè, quæ volumus, & privatis in rebus, & in republ. conſequemur: etenim qui ſe metui volent, à quibus metuuntur, eoſdem metuant ipſi neceſſe eſt.* Difficultates igitur iſtius generis Principatibus affines vix & ne vix quidem facilius ſuperabit Princeps, quàm ſi nocendi voluntatem ſubditis adimat, *hoc eſt*, effusâ clementiâ eorum benivolentiam ſibi conciliet; quæ Ciceroni ibidem *fidelis diuturnitatis cuſtos* audit. Iſta verò parari non poteſt, niſi ijs rebus, quæ vel honeſtæ ſunt, vel amicis futuris aut jucundæ, aut utiles. At nulla unquam utilior jucunditas aut jucundior utilitas ſubditis poterit objici, quàm ſi de rebus ſuis nihil aut parum detrahatur, ſed liberrimi ipſi moderatores earum maneant ac arbitri. Stolidè ſe hâc in parte geſſit Rex Roboamus, qui ineunte imperio, ſpretis ſalutaribus prudentum ſeniorum conſilijs, pernicioſiſſima juniorum approbamns, non modò querulis ſubditorum precibus de duriſſimo ſervitutis jugo ſublevando non acquievit, verùm etiam digitorum ſuorum minutiſſimam

defuncti

defuncti patris lumbis majorem fore propalam minitatus est. Ex quo decem tribuum Israëlis secuta defectio, novique Principis Ieroboami cooptatio, uti *1. Reg. cap. 12.* memoriæ proditum est. Etiamsi verò juxta effatum Taciti *4. histor. cap. 63. clementiæ fama novum imperium inchoantibus valdè utilis fit*, omnia tameti etiam ordinaria tributa temerè abolere, haud erit consilium. Sic cùm Nero, populo placere studens, cuncta vectigalia omitti juberet, impetum ejus, multùm prius laudatâ magnitudine animi, attinuêre Senatores, dissolutionem imperij docendo, si fructus, quibus respubl. sustineretur, deminuerentur. Tacit. *13. annal. cap. 50.* Quapropter omnis in eo Principis novi sita erit prudentia, ut sub ipso citra incommodum publicum melius sibi esse intelligant subditi, quàm sub priori. Tantum de ærarii ex tributis constituendi forma.

LIX.

Iam de subditorum annona videamus, quônam scil. pactô Principis ærarium ex hac instrui ac constitui debeat. Ubi advertendum prius est, quod Aristoteles *1. Rhetor. c. 4.* subjicit, *quanta nimirum illius copia, & cujus generis civitati sufficiat: & quæ illic nascatur, quæque aliunde importetur.* Forstnerus enim *ad lib. 12. & 13. annal Taciti: Omne*, inquit, *Principis erga subjectos sibi populos officium expietur pacis cura, justitiæ incorrupta administratione & annonæ abundantiâ.* Consentit Italorum adagium, quô dicunt, panem in foro, justitiam in tribunali, securitatem ubique, boni imperij signa esse. Cosmus superior Medices, cum Joannem Annibalis F. Bentivolum ad Bononiensem Principatum capessendum dimitteret, inter cetera Reip. gerendæ præcepta tria hæc præcipua dedisse fertur: annonæ curam sedulò ageret, omnibus nullo discrimine jus diceret, ab alienis uxoribus

abstineret. *Ioh. Bapst. Pigna VII. histor. Atestin.* Ceterum, quantum intersit, pacis bellique tempore pascere plebem, quamque impingant, qui ab expilatione & inopia subditorum Principum salutem dependere existimant, supra attigimus. *Fames, quippe & mora bilem in nasum conciunt*, ut vetus est adagium in Comici Amphitruone: *act. 4. scen. 3.* Dicimus proinde, hoc ærarij constituendi subsidium non minus & æquitate & publicâ salute oportere trutinari: id quod primùm rectius fieri haut poterit, quam si, ut tributi ita annonæ moderata instituatur exactio, pro viribus nempe subditorum, & pro copia atque inopia rerum. Sic quod gravis annorum sterilium raritas ærario fortè subtraxerit, superveniens fertilium ubertas quàm optimè compensabit. Deinde, cùm non omnis ferat omnia tellus, Principatus sui indigentiam exterorum abundantiâ maturè Princeps corrigat oportet, illique cumprimis tempori serviat, quô in non procul dissitis regionibus quàm vilissimò precio necessaria ista parare, & vel tutis propriarum, aut vectigalium immunitate allectarum peregrinarum navium appulsibus, vel vicinorum subditorum curribus quàm commodissimè invehere liceat. Tertio non legibus tantùm sed pœnis quoque coërcendum est pestilentissimum curculionum genus, dardanarii, pantapolæ, panto metaboli & seplasiarii, qui iniquissimis fraudibus attentant, onerant, flagellant, & per intempestivam ad exteros deportationem vastant annonam. Horum dolos accuratâ diligentiâ recenset Nicol. Montandus *lib. 3. Speculi Gallici*, & sub pœna confiscationis atque exilii vetat Imperii nostri Recessus Trevirens. & Coloniensis de anno 1512. *§. 16.* idque non injuria, cùm aliàs istorum sceleribus civilis societatis vinculum facilè dissilire possit. Annonæ insuper certi existere curatores debent, & apta conditoria.

LX.

Succedit, ut ad modum ex vectigalibus ærarium rectè constituendi deveniamus. Hic æque [ac ceteri consistere videtur in quantitate, Politicæ prudentiæ ductu temperandâ & dimetiendâ, inprimis ex æquitate & utilitate publicâ, adhibitis rerum, personarum, regionis, & temporis circumstantiis. Per res intelligimus hîc merces, quæ vel importantur vel exportantur; vel victus & amictus necessitatem, ut sunt edulia, potulenta, ligna, carbones, tela communis &c. vel luxum & voluptatum illecebras spectant: de quibus *in thesi sequenti.* Quemadmodum verò Hippolyt. à Collibus *de increment. urbium cap. 20.* prudentissimè censet, Principi unicè cavendum esse, ne iis rebus tributa imponantur, quibus pauperes vitam necessariò sustinent, & quibus carere nequeunt, ita non minus hîc egenorum ratio quàm maximè habenda erit. Dicimus igitur, quod si hujusmodi res necessarias ab exteris recipiunt subditi, eas vel pro temporum injuriâ omninò non, vel modicè & intra modum vectigalibus onerandas esse? tùm ne misera plebecula aut ad incitas & restim adigatur, aut ferales cicat turbas; tùm etiam, ne tam indigenæ, quàm alienigenæ ab istarum invectione abstrahantur. Ex quo res hæ, proprii scil. usus non quæstus gratia à sucditis coëmptæ, de jure civili Romano à gabellæ solutione prorsus immunes fuêre: ceu Imp. Constantinus *in l. 5. C. de vectigal. & commiss.* constituit. Hinc quoque Veneti in cello antehac contra Baajzetem gesto, portoriorum vini panis & carnis augmenta noluisse prædicantur. Notandum tamen, si quibusdam fortè, quæ ad victum pertinent, divites frequentius, quàm pauperes utantur, ut in Ducatibus nostris vino, hæc vectigalibus in se recipiendis apta esse.

LXI.

Ceteris verò peregrinis mercibus invectis, quo non ſunt vitæ, ſed delitiarum & luxuriæ fomenta, quorum uſus divitum peculiaris exiſtit, vectigalium impoſitioni juſtus relinquitur locus. Quemadmodum de jure civili aroma tapelles, unguenta, ſucos, ſericas veſtes, & id genus alia inanium mercium vectigali gravata fuiſſe, teſtatum facit IC. Marcianus *in l. ult. §. 7. ff. de publ. & vectigal.* Et propterea optimè Bodinus *lib. 6. cap. 2.* *Quod ſi quis*, ait, *eſt, qui de me ſcire velit, quodnam genus vectigalium immortali Deo gratiſſimum, civitatibus pulcerrimum, Principibus honeſtiſſimum, & plebi utiliſsimum videatur, illud eſt, quod iis rebus imponitur, quæ ad corrumpendos civium mores, quæ ad delicias, quæ ad luxum, quæ ad libidinem, quæ ad pompam ſpectant: aurea*, inquam, *& argentea ſuppellex, odores, pigmenta, innumerabilia veſtium ornamenta, colores pretioſiſſimi, gemmæ, margaritæ, cupediæ, ceteraque ejuſdem generis.* Cum quo conſentit Nicolaus Bieſius, qui *In id* dicit, *incumbendum, ut ex tributis & vectigalibus artificioſè poſitis vitiorum occaſiones inhibeantur: ut ex ſuperfluo cibo & potu, ſericis veſtibus, & aliis ejusmodi rebus non neceſſariis reſpubl locupletetur.* Etenim non ſufficere maleficiis certas eſſe conſtitutas pœnas, ſed curandum eſſe Politico, ne homines peccent, ad peccandumve adigantur, ſapienter *in Utopia ſua* monet Mororum ille ſapientiſſimus. Unde vectigalia quis improbet, quæ chartis luſoriis & teſſeris imponuntur? Sic vectigal, quod chartæ luſoriæ ſolvunt in regno Neapolitano, viginti millibus aureorum locari ſcribit autor *Theſauri Polit. in relat. de Regn. Neapol.* E ſingulis quoque chartis luſoriis, quæ foris in Hiſpaniam invehuntur, Rex dimidium realem percipit. Præterea maximè pium & fructuoſum erit ſumptuarias ferre leges, quæ juſtam & temperantem privatorum vitam efficiant. Siquidem,

juxta

juxta Dionyſ. Halicarnaſſ. *lib. 2. Rom. Antiquit. Civitas tunc floret quum privatorum res florent.* Cujus generis extant in Receſſibus Imperij *& quidem Auguſt. de An. 1500. tit. 22. & de An. 1530. §. 98. item Caroli V. Reform. Politic. Aug. de Anno 1530. tit. 8. 9. 17. 23. & de An. 1548. ibid. tit. 8. 9. item Receſſ. Francofurt. de An. 1577. tit. 8. 9. 10. & 15.* Cùm vero leges ſine moribus nihil proficiant, earum contemptoribus æquæ irrogari debent mulctæ; quæ hâc ratione cum vectigalibus Principis ærarium rectè adjuvabunt.

LXII.

Civitatibus porrò utiliſſimum cenſet Bodinus *lib. 6. c. 2. de republ.*, portoria earum rerum, quæ evehuntur, augeri, invectarum verò minui, ſi ſcilicet ſubditi ijs commodè carere nequeunt. Gliſcentium namque vectigalium diſpendiô negotiatores deterriti, à mercium illarum exportatione non ſine maximo ſubditorū incremento abſtinebunt. Contra quò minora invectarum fuerint vectigalia, eò ſubditorum indigentiæ melius conſuletur. Præcipuè autem hîc advertendum eſt, quòd nativa Principatus bona, iſtiusque ſoli propria, ingenti quorum deſiderio flagrant peregrini, uberrimam verò propter copiam haud ægrè carent ſubditi, vectigalibus quàm commodiſſimè etiam prægravari poſſint. At in iis, quęcum oppidò multis ipſi ſunt communia, res ſe habere ſecus videtur ob pręſentiſſimum commerciorum abalienationis periculum. Quin potius bonorum illorum communium vectigalia vel omninò tollat, vel prudenter temperet Princeps, quò non ſolùm iſtud, ſed cū hoc ſimul aliud commercij genus in Principatum ſuum derivetur, omniumque rerum *αὐτάρκεια* ei hâc ratione procuretur.

LXIII.

Subjicit *ibidem Bodinus*; fabrilia, lanificia ſericea, ac omnis generis opificia, quæ aliunde advehuntur, maximo

vectigali oneranda esse, quò subditi ipsi eadem fabricare& conficere addiscant. Imò hâc affulgente lucri spe exotici opifices inescati, in nostrum Principatum facilè pertrahentur, quorum certè beneficio urbes dein populosiores&ditiores evadunt. Nam secundùm profationem Boteri *lib. 7. de illust. stat. c. 10. & 11. cui multus est populus, is omnibus quoque abundat, quæ humana industria & intelligentia complectitur. Subditorum nempe multitudinem magna etiam opum possessio comitatur.* Cujus rei testis est Genevensium civitas, quæ nunquam tantis rerum omnium affluentibus copiis ditata conspiceretur, nisi tot passim Gallia atque Italia ob religionem ejectis hospitium & receptaculum præbuisset. Testes quoque Venetiæ & Florentia sunt, item Galliæ Cisalpinæ metropolis Mediolanum, quæ ingeniosissimorum opificum frequentia omnes existunt admirabiles, suóque exemplo comprobant, id quod Plutarchus *in vita Periclis Atheniensis reipubl. Principis* affirmat: *Artificem magni pretii esse hominem.* Atque hinc Plinius Secundus *lib. 7. epist. 22.* inquit: *Cupio patriam nostram omnibus quidem rebus augeri, maximè tamen civium numero: id enim oppidis firmissimum ornamentum.*

LXIV.

Addit præterea Bodinus *cit. loc.* etiam hanc cautionem, quod ab informi & rudi materia, quæ extrinsecus advenit, aut amovendum, aut, quoad ejus fieri poterit, minuendum sit portorium. Subditorum quippe commoda alienis potiora sunt habenda. Subditi autem ex rudi materia in opificia conformatâ longè ampliorem consequentur fructum, quàm qui materiam obtulerunt venalem: siquidem quæ duce arte inveniuntur, majoris plerumque solent esse pretij & valoris, quàm quæ natura peperit. Summè ex adverso perniciosum est reipubl., rudem & simpli-

cis

cis naturæ materiem suis è regionibus ad exteros evehere, adeoque vectigalium augmentatione in nativo suo loco utiliter ea detinetur: si insignes simul opifices præstò sint curentur, qui illam affabrè elaborent ac expoliant. Vbi enim materiarum & artificum abundantia, ibi haut minimum lucelli Principis ærario quotannis acquiri potest. Idque ex Bodino rectè etiam colligitur; qui Blæsas ad conventus Gallicos acceptâ legatione profectus, querelas mercatorum se audisse refert, crepantium, exportationem lanarum vetitam quidem fuisse, nihilominus tamen Italum quendam ab Rege prece vel pretio obtinuisse, ut lege solveretur. Quâ quidem ratione cùm unus homo vili pretio lanarum vim infinitam in Italiam exportasset, ex materia pannos à Florentinorum opificibus confectos in Galliam revehi curavit; inde quantum pecuniarum coëgerit, ex eo percipi potest, quòd materiam partibus quindecim confectum opus superaret. Vnde asserere non dubitamus, lanarum, quas oves nostrates suggerunt, extractionem Principatibus nostris minimè salutarem existere; longè satius magisque proficuum fore, si ad exterorum exemplar opificia instrueremus præparatoria, quibus ipsi potius exinde pannos texeremus, quàm ab adventitiis contextos ad nos reportari, immensumque auctò pretio nobis venundari pateremur.

LXV.

Sed cùm tantæ artibus insint divitiæ, non de nihilo fortean erit, hâc occasione paucula de artibus in rempubl. introducendis subnectere. Primùm igitur, si in Principatu artificum deprehenditur penuria, è peregrinis nationibus viros præclaros superius ostensâ lucri spe alliciat, vel promissis quibusdam præmiis ac immunitatibus accersat Prin-

ceps, accersitos commodâ sede, aliisque necessariis promoveat. Hunc ad modum Selimus I. Turca vacuam Constantinopolin & incolis & opibus amplificaturus, aliquot mille mechanicarum artium omnium peritissimos artifices ex duabus illis famosissimis urbibus Belgrado & Cairo accersivit. Poloni item Henricum Ducem Andegavensem Regem cooptantes, maximo orarunt opere, ut centum opificum familias in Poloniam secum adduceret. Deinde solertia ingenia suspiciat Princeps, præclarè inventa & excogitata magni æstimet, ac optimum quemque honorario & certâ prærogativâ quandoque donet. Tandem Chinensium instituta imitetur, in quorum regno commercia artesque ferè omnes omnium optimè florere perhibentur: idque multis de causis, quarum tamen hæ apprimè sunt notandæ. More apud ipsos receptum est, ut filij artes easdem, quas partes, perdiscant & profiteantur. Hinc quasi cum lacte materno paternas artes & commercia imbibunt: non est, quod parens eos celet aut dissimulet, quin paternus amor instruit, format, nulli neque diligentiæ neque labori parcens. *Nullus* enim *affectus vincit paternum. l. fin. in princ. C. de Curator. furios. & prodig.* Ex quo omnes artes artiumque opera tantam assequuntur perfectionem, ut nihil, quod in ijs desideretur, invenire liceat. Probant hoc artefacta, quæ è China in insulas Philippinas, & hinc Mexicum, tandem verò Seviliam advehuntur. *Boter. lib. 2. de orig. urb. cap. 8.*

LXVI.

Porrò Aristoteles *2 Polit. cap. 7.* inquit: *Vt domus sunt duæ partes, vir & uxor, ita civitatis quoque, quæ domorum est multitudo. Debet ergò legislator & feminarum pariter ac virorum*

rum in legibus ferendis, eorumque moribus formandis rationem habeie. Sin aliter facias, & solos viros instituat, dimidia civitatis pars agrotabit. Rectè igitur Vitejus Chinensium Rex lege sancitâ etiam femellas ad laborum tolerantiam & artium paternarum exercitium, aut saltim tam nobiles quàm ignobiles colo & acui adstrinxit. Melius enim est, homines laboribus reipubl. utilibus assuesci & exerceri, quàm ut otio marcescant, orbemque circumcursitent, importunis passim precibus stipem extorquentes. Unde juxta eundem Boterum *lib. 8. de Illust. stat. & politia cap. 2.* In China respubl. optimè est constituta, panem ostiatim quærere licet nemini, omnes ibi pro viribus laborare coguntur. Cœci, ubi deest de quo vivant, molis trusatilibus versandis addicuntur. Qui affectô corpore sunt, negotiis, quibus pro corporis affectione defungi possunt, destinantur. Soli illi prochotrophæi beneficiô gaudent, qui ad sustinendos labores planè sunt inepti. Idque omninò laudabiliter institutum est, cùm Princeps communis parentis exemplum sequi debeat, qui benignitatis suæ fores clausas esse sinit nemini, sed cunctos pro sua quemque conditione sustentat. Idem itaque Boterus *d. lib. 2. de orig. urb. cap. 11.* affirmare non veretur, in toto terrarum orbe regnum (puta partibus suis continuum & conjunctum) capacius, populosius, opulentius, potentius, durabilius, quàm amplissimum illud & laudatissimum Chinensium regnum, non extare. Nec sanè nostri Impp. hujus rei imprudentes, salutarem *egestatis & inertiæ, quæ duæ rerumpubl. antiquissimæ pestes sunt* medicinam Constitutionibus suis præscripsêre. Evolvatur *Imperij Recess. Augustan. de Anno 1500. tit. 26. & Reformat Polit. Augustan. de Anno 1530. tit. 34. & de Anno 1548. tit. 26. item*

Bodin. lib. 6. de republ. c. 2. pag. m. 1049.

 ordi-

ordinat. Polit, Francofurt. de Anno 1577. tit. 27. Ceterùm omnibus hisce & singulis probè observatis, certò nobis persuademus, fore, ut artificum & opificum examina in urbibus certatim convolitent, incredibili publicæ rei incremento. Quàm maximè verò ibi sit & id agat Princeps, ut tractandæ istius materiæ, quâ regio sua abundat, exteræque indigent, viros recipiat aptos, & ceteris populis isthoc opificij genere præcellentes. Ad summam ergo Atticâ illa sententiâ concludimus: *Vt quisque plurimas in republ. artes exerceri satagit, ita utilissimus quoque existimatur.*

LXVII.

Redimus nunc ad illa, unde paululum digressi sumus, à peregrinorum & incolarum rebus ad personas non convertentes; circa quas quid observari hîc expediat, breviter item delineemus. Principis itaque curarum in vectigalibus imperandis haud postremam judicamus, ut, quotiescunque res tempusque siverint, subditi sociis mitius, & utrisque peregrini gravius tractentur; ne scilicet isti vanam suspicionis ansam inde arripiant, quòd extraneorum salutis unicè augendæ maximus fautor & adjutor sit Princeps, suorum verò commoda despicatui habeat flocciique pendat. Vnde plerumque diffidentia & discordia gignuntur, multorum subinde malorum irritamenta. Ex quo Turcarum Imp. è peregrinis portu solventibus rerum exportandarum decimas, at à subditis vicesimas percipit. De mercibus quoque Alexandrinis alienigenæ decem, indigenæ verò quinque dependunt. Et in Anglia quadruplo amplius exteri quàm subditi olim solverunt. Neque minor sociorum ratio quædam est habenda, præsertim si cum subditis commerciorum legibus ac æquo fœdere

fœdere conjuncti sunt: quæ temerè disturbari prohibet religio.

LXIIX.

Adhæc regionis & temporis circumstantias in vectigalium impositione graviter attendi oportere, diximus. Quod regionem attinet, spectamus illam, quatenus relatione ad vicinam vel æquali vel pejori gaudeat situs oportunitate. Vbicunque igitur vicina æquè ac nostra navigiis & commerciis idonea fuerit, vel cum istius Principe commerciorum pacta erunt ineunda, de residentia & privilegiis isthuc transferendis, vel omnia cautius gerenda, ne externæ merces à nobis magis quàm vicinis onerentur, sed potius pro rerum qualitate, & reipubl. nostræ commodo exonerentur. Hóc enim pactô obtingere poterit, ut & vicinorum & longius remotorum populorum commercia ad nos attrahantur. Quod si verò negotiatores nostram regionem & faciliori & breviori itineris cursu possunt pertingere, cautione tali vix erit opus. Deinde vectigalibus imperandis & augendis pacis tempora semper oportuniora bellicis existunt. Bello enim viarum & littorum securitas difficillimè præstatur; ex quo commercia plerumque obstruuntur & non raro etiam destruuntur. Id quod Brugis Flandriæ emporio olim florentissimo *anno 1488.* contigisse refert David Chytræus *lib. 23. de Saxonia.* Vnde commercia recesserunt Antwerpiam; quæ licet quàm maximè etiam hic inclaruerit, non minus postmodum bellis sublatâ securitate portusque oportunitate, pristinum amisit splendorem, & Amstelodamum isthôc beavit. Eandem fortunam experta est Novogardia, amplissima olim & potentissima totius Russiæ urbs, circiter

trecen-

trecentos annos ab Hansæ Teutonicæ mercatoribus frequentata. Merces item Russicæ, cera præcipuè in omnia Europæ templa, inde evectæ sunt; cùm vicissim Russi in Livoniæ urbibus Revaliæ, Derpati & Rigæ liberè cum exteris negotiarentur, & templa propria Græci ritus haberent. Bello autem septennali à Johanne Moscoviæ Duce, Basilij patre, Johannis Tyranni superiore seculo teterrimi avo, vexata, & tandem capta, labefactari mercatorum libertas cœpi. Anno demum 1494 prorsus extincta est. Hæc etiam ad ærarij ex vectigalibus constitutionem sufficiant.

LXIX.

Transitum nunc faciamus ad Principis ærarij constituti AVCTIONEM, & aucti CONSERVATIONEM: quæ quoad finem & materiam cum constitutione prorsus coincidunt. De utriusque igitur forma disserere nostri nunc erit instituti. Hæc consistit in eo, ut duce prudentia, in consilium adhibitâ æquitate ac honestate, & quam maximè fieri poterit absque subditorum onere aut molestia, ærarij materies in usum publicum augescat, auctaque conservetur. Dilucidior autem omnis res fieri poterit ex modis formæ isti applicatis: quorum nonnullos saltim, & primum quidem ad ærarium augendum qui faciant, hic recensebimus. Nimis enim scrupulosè hos undique conquirere, cùm nec numerum ferè nec scientiam illi habeant, & è re nata pro cujusque prudenti ingenio facilius excogitentur, temporis nostri angustiâ exclusi supersedebimus.

LXX.

Modos hosce dispescimus in licitos & illicitos: quorum utrorumque exempla in medium adducere juvat, cum ex contrariis contraria magis elucescant. Ad licita ærarij augendi remedia, non tamen nisi in meliorum defectu, primo iterum loco referimus tributa, & quidem extraordinaria,

ria seu superindicta, quæ, licet non sine subditorum onere, tamen citra ipsorum molestiam ut exigantur, omnibus prudentiæ nervis est contendendum. Id quod rectè fieri putamus, si præter ea, quæ supra ad tributorum, indictionisque constitutionem submonuimus, gravissimum Ciceronis *lib. 2. offi.* suppeditatum consilium sequamur, cujus oratio hæc est: *Danda est opera, ne propter ærarii tenuitatem, assiduitatemque bellorum tributum sit conferendum, idque ne eveniat, multò ante erit providendum. Sin quà necessitas hujus muneris alicui reipubl. obvenerit, danda erit opera, ut omnes intelligant, si salvi esse velint, necessitati esse parendum.* Etenim *justissimum est quod necessarium, & pia illa tributa sunt sine quibus respubl. funditùs est interitura:* ut olim Livius de bello affirmavit. Hinc Symmach. *lib. 10. ep. 27.* rectè sentit: *Cùm à subdito pecunia emulgetur caute tunc opus est, ne asperitas negotij effectu irrito solas arcessat offensas: quæ nulli magis quàm Principi sunt vitandæ. Publica verò necessitas hoc habere putatur, impossibilia ut persuadeat plerumque.* Ad oculum igitur ostensâ isthâc sive pacis sive belli necessitate legis nescia, non malè forsitan Eduardi IV. Britanniæ olim Regis exemplum imitabitur Princeps, qui cum amicis egit, ut spontè ad sumptus belli pecuniam corrogarent, ipsis persuadens, ex ea re singulorum benevolentiam se mensurum esse: quod tributi genus BENEVOLENTIAM postea vocavit. Sic & veteres Germani sponte suâ soliti sunt conferre, quicquid pensitarunt, Tacit. *de mor. German.* Deinde cùm unum & commune periculum, omnibusque una salus fuerit, nemo privilegiatus hîc excusatus abire debet; inque eo ad exemplum Recess. Imp. Spirens. *de Anno 1542. §. 49.* justè se componat Princeps. Haud secus tamen ipsius menti firmiter inhæreat D. Waremundi ab Ereberg. præceptum: *Ea quæ necessitatis & utilitatis causâ inducuntur, non diutius durant, quàm utilitas & neces-* lib. de subsid. regn. c. 8 num. 11.

sitas

sitas durant. Postremò beneficiorum à subditis hàc in parte perceptorum memoria in Principe non debet senescere, quò temporibus insequentibus ad publica sufferenda onera eò prolixiores & promptiores evadant. *Gratus enim etsi à servo suo beneficium accepit, non tamen à quo sed quid acceperit æstimat*, ut auctor est Seneca. Abundè verò gratiam sibi relatam putabunt subditi, si quod supra diximus, non illorum tantùm animis, verùm oculis etiam servire Princeps didicerit.

LXXI.

Secundò licitum emolumentum Principis ærario per socios & fœderatos accrescere potest: quod vel à sociorum potentiorum liberalitate ac benevolentia, vel à confœderatorum pactis urgente necessitate mutui auxilij causâ initis dependet. Hujus rei exemplum præbent Status & Circuli Imperii, qui ex convento in Comitiis vel Circulorum congressibus pacto ad expeditionem Turcicam contribuunt, uti expresse cautum est in Capitul. Ferd. III. *artic. 14.* Ita domus Austriaca & Saxonica mutuo pacto ad subsidia gerenda bello & hoste imminente obligantur, attestante Bornitio, *3. de Ærario cap. ult.* Quin fœdus Regum nonnullorum cum Helvetijs de mittendis auxiliaribus copiis ad regnorum suorum tutelam, Prætoriisque cohortibus ad corporis obsequium & custodiam ictum, Helvetiorum opibus augendis utilissimum est. Præter ordinarias enim pensiones extraordinarias illorum magistratibus, ducibus, & privatis tantas largiuntur Reges, ut hæ dicantur istas longè superare. Nec historiæ sacræ monumentis hanc ad rem destituimur. Assyriæ namque Regi Puli Judeam invadenti, mille argenti talenta obtulit Menachem, ut sibi regnum hujus ope stabiliret, sicuti *2. Reg. 15. v. 19.* est consignatum. Plurimum item augmenti conferent pacta gentilitia de

con-

confraternitate & reciproca in provincias ditionesque successione, quibus præsertim in Germania, Gallia & Italia firmum esse robur, contra juris Civilis prohibitionem, *l. 6. 15. & fin. C. de pactis* contentam, latè & rectè firmat Andr Gail. *lib. 2. obs. 127.* His siquidem pactis non solùm Illustres prosapiæ, sed etiam pax & tranquillitas in imperiis conservatur, dum, quia successor in incerto non est, pravæ aliorum spes cohibentur. Adhæc quod ad sociorum liberalitatem pertinet, Principi inopia laboranti probro dari non debet, si à potentioribus quid dono auferat. Homo quippe non sibi soli, sed hominibus natus est, adeoque qui plus habet, minus habenti & alienæ opis indigo naturaliter tenetur subvenire, atque hic ab illo non minus rectè accipit. Vnde si quos socios habuerit Princeps, quorum adjumento & præsidio satis feliciter vixerit, istorum sceptra, imperia, provincias, opes, citra tamen verum tertij præjudicium, testamento sibi relicta haud indecorè assumet, quò se suosque fortunæ benigniori submittat, sibique potentiam hostibus externis tremendam adstruat. Sic Ptolomæus Cyrenensium, Attalus Asiæ, Eumenes Pergami, Nicomedes Bithyniæ Reges populum Romanum splendidis & amplis regnorum suorum legatis ita refocillarunt & corroborarunt, ut non tantum in principibus esse, sed altius etiam evolare pertentarit.

LXXII.

Tertium genus licitè augendarum ærarij opum constituent nobis Italorum montes pietatis, uti vocant, quibus tenuium egestas & inopia quàm maximè sublevatur. Exemplo potissimum queunt esse Lucensium, Senensium & Florentinorum civitatum instituta bina utilissima: quorum alterum, ut, cui civium filia nascitur, in ærarium pecuniam dotalem, quamcunque voluerit, eodem inferat momento,

nec repetere antea possit, quàm puella XIIX. ætatis annum egressa, in matrimonium cui locetur: quod si contingerit non simplam sed decuplam pecuniæ summam puellæ doris nomine ab ærarij quæstoribus recipit maritus; sin verò diem suum prius obeat puella, quàm viro matura plenisque nubilis annis existat, qualis post excursum XIIX. annum inibi censetur, pecunia illata cum usufructu cedit ærario, altera nisi agnata sit patri quæ prioris jure fruiscatur. Vtilitas verò istius instituti subditorum ratione consistit in eo, quod à parentibus filialibus impuberibus apud Magistratum thesaurus quasi repositus sit, ut si lapsis facultatibus bonisque cedentes dotem constituere nequeant, puellasque nubere velint, à quæstoribus depositum una cum usuris repetendo, viros ipsis facilius inveniant parentes. *Mulier* siquidem *dotem adfert, ut maritus matrimonij onera commodius sustineat*, prout Vlp. respondit *l. 20. §. 2. ff. fam. præcise.* Nec forsitan malè huic Italorum invento quædam addi poterit correctio, ut scilicet simul caveatur, ne si filiæ nuptum dentur peregrinis, amplam hanc cum uxoribus captatam prædam in suas reportaturis respubl., horum conditio subditorum sit consimilis: quandoquidem nummis hoc pacto in terras alio sole calentes evectis ærarium potius debilitatur, inter subditos verò distributis non item. Vbi igitur subditis decuplam dotem auferre licuerit, extraneos quintuplam tantùm accipere non iniquum & salùtare arbitramur. Teste enim Botero, pecuniæ in ditione aliqua retentæ per census, tributa, & vectigalia, ad fiscum vel ærarium redire solent: quod lucrum unà cum nummis aliàs amittitur.

LXXIII.

Alterum Italorum ærarij augendi institutum hoc est: Pecunia ista dotalis, vel etiam alicunde collecta, ne otiosa sit, tenuibus detur mutua, hâc lege, ut triennibus usuris, i. e.

quin-

quinque pro centum, quæ non minus in *Ord. Polit. Francò-furt. de Anno 1577.* æquissimæ judicantur, & pignoribus ærario caveant, se creditam pecuniam statâ die reddituros; quà si solvendo non fuerint, pignus publicè divendatur, quod persoluto debito reliquum est, debitori restituatur. Hinc optimè cavetur, ne, quibus res angusta domi, justo gravioribus usuris à pestilenti fœneratorum grege lacerentur, aut suppellectilis distractionem alienissimo tempore ac loco indignè patiantur. Laudabilius se gessit Antoninus Pius Imp. auctore Iul. Capitolin. *in vita ejus cap. 2. tom. 1. histor. August.* qui, ut naturâ clementissimus, nihil temporibus suis asperum fecit, ita & privatorum consuluit inopiæ & civitatis cavit ærario, cùm pecuniæ publicæ maximam partem sine trientibus usuris committeret usui eorum, qui prædibus ac prædijs satisdarent reipublicæ, se ipsi poscenti cum usuris sortem rectè renumeraturos. Cujus exemplo Alexander Severus ærarium dirutum in integrum restituit, atque usuras fœneratorum ad trientes pensiones contraxit. Æl. Lamprid. *in eod. cap. 26. tom. 1. hist. Aug.*

LXXIV.

Quartam ærarii accumulandi rationem conficere potest mutuum vel à socijs vel à subditis sine usuris acceptum, idque cumprimis necessitatis tempore. Ita Henricus II Galliæ Rex, exercitum suum à Cæsarianis fusum redintegraturus, convocatis tribus regni sui Provincialibus, per Cardinalem Lotharingiæ edixit, ut quisque è sua provincia mille viros seligeret, quorum singuli mille coronatos absque usura Regi crederent; id quod facilè ab illis obtinuit. Atque hôc modô ter milliesauri coëgit, belloque restauratô res præclaras non sine magnâ sui laude confecit. Boter. *lib. 7. de Polit. Illust. cap. 5.* Deinde etiam à subditis expeti potest mutuum sub moderatis usuris, & gravioribus idem

externis Principibus & mercatoribus non subditis præstitâ pignorum vel prædiorum cautione utiliter fœnerari. Omninò autem *fundamentum perpetuæ commendationis & famæ justitiam* fidemque pensi habeat Princeps, ac pecuniam vel sine vel cum usuris mutuatam præstituto tempore reddat. *Fraudandi enim spe sublatâ, solvendi necessitas consecuta est*, inquit Cic. *2. Off.* Porrò etiam vel à sociis vel à subditis commodè potest magnam argenti vim mutuari Princeps, si vel ipsorum defectiones vel conjurationes prospicit. Extremis namque periculis extrema quæruntur remedia, seu ut Tacit. *11. annal. cap. 26. v. 1. imminentium periculorum remedium ipsa pericula censentur.* Ita primùm hôc consiliô Carolus V. Imp. adversus Genuenses usus est. Cùm enim ille, Andreâ Auriâ intercedente, arcem urbi imponere, hoc est, jugum civibus non posset; (*Carol. Sigon. 2. de vita Andr. Aur.*) Genuensium pecuniam, quâ ferè illorum opes constant, mutuò sumpsit, eamque gravi fœnore pavit: sicque hominum quæstus dulcedine illectorum opes sensim ad se contraxit; & urbem in ære suo, hoc est civium studia in potestate habuit. *Thuan. lib. 61.* Vbi tamen notari meretur, consilium istud prorsus fore irritum, inque contrarium verti posse, si prædibus vel prædiis creditoribus satisdatum fuerit. In quo hodie ab Hispaniarum Rege graviter peccatur. Etenim dum pignori vel ut nexam habet Genuensium fidem, eorumque tenet animos, pignori regnorum suorum reditus ipsis mancipat, tribus aut quatuor annis ante quàm ipse eos percepit. Ad hæc nulla hodie nec Politica nec œconomica ratio Hispanum præcipit, ut Genuensibus stipulantibus tam enormes usuras promittat.

LXXV.

Quintò permultum accessionis ad Principis veniet ærarium per mercaturam, præcipuè si regio naturâ commerciis

ciis exercedis fuerit idonea, aquis navigalibus sic satis benè instructa, & quàm plurima habuerit exportanda. Quæstio autem, an Principes & magnates dedecoret, eorumqne splendori tenebras offundat mercatura, politicorum concentum nonnihil dividit. Affirmantium partes qui sustinent, sordidam artem esse eam adstruunt, & plebejorum fæce unicè condignam: ea enim propter Cæsares nobilioribus viris & virtute ac dignitate conspicuis interdixisse, ne se commerciis negotiationum immiscerent; *l. 3. C. de Commerc. & mercat.* Præterea adducunt testem Imp. Theodosium, uxorem suam his verbis objurgantem: *Cùm me Deus Imperatorem designarit, mercatorem facere contendis. Scito autem, mercaturam privatis hominibus esse concessam, ut eâ tolerandæ vitæ modos habeant. Quòd si nos præter Imperij opes etiam mercaturæ emolumenta interceperimus, undenam subditi victum comparabunt?* Zonar. *tom. 3.* Ast negantium castra sequitur Boterus *de Polit. Illust. lib. 8. cap. 14.* ubi multis clarum certumque reddit exemplis, Principes complures maximis & olim & hodienum commerciis esse implicitos, cum incredibili subditorum & sua salute. Calculum suum adjiciunt. Hyppol. de Coll *in Princip. Palatin. c. 34.* Bodin *de republ. lib. 6. c. 2.* Tholosan. *de republ. lib. 3. cap. 6. & lib. 4. cap. 7.*

LXXVI.

Triplicem verò Aristoteles *1. Polit. c. 9.* mercaturam facit; una *dicitur nautica*, quæ navibus merces importandas & exportandas curat; altera *oneraria*, quæ plaustris & jumentis id præstat; tertia *stataria vel cauponia*, quæ nihil invehit nec evehit, sed domi merces suas in foro venales exponit. Priores duas species Principi cuivis decoras, imò necessarias, pacisque tempore perutiles reputamus, & quidem adeò, ut à reipubl. corpore abesse haud possint. Nostris

ſtris à partibus ſtat Cicero *1. Off. Mercatura ſi tenuis*, ait, *ſordida putanda eſt; ad quam ſpectant, qui mercantur à mercatoribus, quod ſtatim vendant: nihil enim proficiunt, niſi admodum mentiantur. Sin verò magna & copioſa, multa undique apportans, multaque ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda.* Sententiæ item noſtræ favet Tholoſanus *d. l. 4. c. 7. Mercatores*, aſſerens, *in reipubl. corpore eſſe veluti miniſtros, bajulos, pedes, qui transferunt reliquis neceſſaria.* Negotiatione enim ſuppletur id, quod naturæ deeſt, quò commodè omnibus ſufficiat. Vid. mare *lib. ſ. diſſertat. de Iur. quod Batav. compet. ad commerc. c. 8.* Cumprimis autem pacis tempeſtate utilitatem adferet ingentem: quandoquidem, bellorum dum diſpendia odio habet, pacis deſiderium ingenerat, cujus beneficiò floret vigetque. Cauſa, cur Imperatorum conſtitutionibus Nobilitas à mercmoniis quondam excluderetur, hæc erat; quia potentiam nobiliorum obſtituram commerciorum libertati eſſe præſumebant: id quod urbibus valdè foret pernicioſum. *Noſtris autem perſuaſum eſt*, inquit Forſtner. *ad Tac. annal. 3. vile atque nobili generoſitate indignum iſtud eſſe exercitium. Quæ opinio, non tam quòd omninò vera ſit, quàm quòd ea Principum arte primùm ſeminata, nunc etiam alatur, invaluit. Cùm enim illi magnitudinem ſuam atque ſecuritatem in armis conſiſtere ſciant; nec ignorent, Nobilitatem, ſemel deguſtatâ lucri ex mercimoniis provenientis dulcedine, abjectis armis negotia mercalia ſectaturam: neceſſarium fuit, eam illis ſententiam paradoxo proximam infundere quâ acquirere ſibi emendo, vendendoque vile & abjectum, aliis latrocinari glorioſum eſſe crederent.* Denique Imp. Theodoſij ſermo de illo ſolùm mercimonij genere intelligendus eſt, quod ſubditis obeſt; quale etiam nobis meritò improbatur. Sed hæc mercatorum vitia nullum mercaturæ laudibus afferre poſſunt præjudicium.

LXXVII.

LXXVII.

Quare cum Principes mercimonia exercent hòc consiliò, ne tam frequentibus tributis onerare cogantur subditos, sed ut sustentent iis familiam, pauperes, rempublicam, moderatum quoque pro periculis accipiunt lucrum, sine mendacio & perjurio, sine impostura & injuria; tantum abest, ut mercatura tum ignominiæ maculam inurat, ut potius summè ipsis honorifica sit & gloriosa. Seorsim verò sequentes cautiones sibi etiam atque etiam commendatas habeant Principes : (1) Ne inde commercii emendique & vendendi commoditas difficilior reddatur, sed potius subditi à mercatorum imposturis liberentur. (2) Non nisi ei mercaturæ se immiscere debet Princeps, quæ peregrinis potius mercatoribus, quàm incolis emolumentum adfert. Haut quippe iniquum esse videtur, si potius publicæ Principis res, quam exteri ejusmodi percipiant utilitatem. (3) Totum reipubl. corpus eam honestissimè exercet mercaturam, quam singula membra non possunt Bornit. *lib. 2. c. 1. & 2. de arar.* Sic de Salomone dicitur *1. Reg. 10. v. 22. & 2. Paralip. 8. v. 18.* quod cum Rege Hiram maritimæ mercaturæ operam dederit; cujus nempe sumptus subditi tolerare non potuissent. Quæ ratio etiam Xenophonti *tract. de redit.* placet ; ubi suadet, ut respubl. undique sumptibus collatis, mercaturam navigationesque instituat longinquas. At consultius esse putat Faust. ab Aschaffenburg. *class. 5. ord. 495, consil pro arar.* si ad juvandam patriam necessariis rebus externis, Principes pecunias contribuant industriis mercatoribus ; ut ita suam cum publica augeant utilitatem : quemadmodum inter Venetos, Lusitanos, & Genuenses factitatum scribit Tholosanus *de republ. lib. 3. c 6.* Mercatura enim totum exigit hominem, & plerumque Principes ab institoribus decipiuntur. (4) Annonas &

L similes

similes necessarias res, quæ à peregrinis exportantur, si æstimentur viliùs, coëmere Princeps potest; ut ab ipso postea tolerabili iterum pretio subditis, cùm iis indigent, revenire queant. Hâc honestissimâ negotiationis specie cum laudabili providentia conjunctâ, olim Josephus Pharaonis fiscum mirè ditavit, omnemque ei terram subjecit.

LXXIIX.

Sextò, cùm natura aquas navigabiles non suppeditat, maximus ad Principis ærarium accedet cumulus, si humana industria eas arte poterit adaptare. Idque fieri debet, vel canales & tractus ad minora navigia effodiendo, uti in Hollandia videre est; vel flumina minus apta reddendo navigabilia, sicuti Brentæ exemplo propè Patavium alijsque constat, cujus aqua coarctatur interstitiis & receptaculis quibusdam, vulgò Schleusen; vel hinc indè derivando, hoc est, aliorsum ab alveo pristino dimota, fluminibus vicinis, aut etiam paululum remotis uniendo: quale quid L. Veterem cogitasse, refert Tacitus *13. annal. c. 53. Vetus*, inquit, *ne pace segnem attineret militem, Mosellam atque Ararim factâ inter utrumque fossâ connectere parabat, ut copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subvectæ, per eam fossam, mox fluvio Mosellâ in Rhenum, ex in Oceanum decurrerent; sublatisque itinerum difficultatibus, navigabilia inter se occidentis septentrionisque littora fierent. Invidit autem operi Ælius Gracilis, Belgicæ Legatus, Veteremque ab istius perfectione deterruit, formidolosum id Imperatori dictitans; quò plerumque conatus honesti prohibentur.* Hujusmodi insuper operum quid in propria provincia hodieque struitur à Sereniss. & Potentiss. Electore Braudeburgico, dum Oderæ partem diducere in Spream, & exinde in Havelam præsidiario transferre milite intendit, quò uterque fluvius majoribus navigiis evadat aptior. Qui labor improbus nisi in cassum abit, Elector certè & commer-

cüs

ciis & vectigabilibus ærario suo non leve acquireret incrementum. Sed hic vel maximè attendenda Muciani acris & apta oratio, apud Tac. *lib. 2. histor. Omnes, qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent: an quod inchoatur, respubl. utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Nam qui tentat per artem quod est à natura negatum, is pecuniæ illudet; quod non tantum ridiculum, verùm etiam publico cum damno conjunctum.* Idem etiam *lib. 1. annal. c. 79. Optimè rebus mortalium consuluisse naturam* dicit, *quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem ita fines dederit.* Quem locum Forstnerus sic illustravit: *Fluviorum derivationes vix unquam benè successisse, perpetuâ observatione notatum est: nec enim sibi vim inferri natura patitur.* Præterea qui irritorum ejusmodi conatuum exempla sciscitari non refugerit, adeat saltim Guicciardini *6. & 15. hist.* & Richteri *axiomat. polit. cap 306.*

LXXIX.

Septimò uberrimam pecuniæ messem ex publicorum prædiorum venditione metere licet Principi. Exemplò suo id comprobat Hispaniæ Rex, qui, dum publica regni Neapolitani prædia pecuniosis Italiæ Nobilibus, cumprimis verò Genuensibus venundat, fructum hoc ipso carpit triplicem: (1) maximam inde pecuniæ cogit vim: (2) opulentos accipit subditos, quorum abundantiâ indigentiæ suæ poterit mederi. (3) Genuenses eò arctiori vinculo sibi tenet obstrictos. Cavendum autem hic omninò erit, ne, quæ publica sunt, absque urgente causâ & cum omni reipubl. usufructu abalienentur. Res enim publica *in l. 3. C. de iur. reip.* rectè assimilatur pupillæ, cujus in rerum distractione favor maximus est. Primum ergò accuratè exploret Princeps, an ex ærario citra istam alienationem necessitati possit succurri. Vbi consultè aget, si thesaurarios suos & quæstores publicos rationes edere jubeat, reique

publ. bona & proventus annuos ordinarios ab administratoribus cum eorundem synopsi reposcat. Deinde si, collatâ cum reditibus necessitate, requiratur distractio, expendat Princeps, num satius sit obligare, quàm vendere. Quod si enim pecuniæ sub obligatione à subditis vel etiam peregrinis, citra tamen usuras, aut non magnas, inveniri possunt mutuò, pignoratarum rerum proventus debiti sortem interibi extenuare valent. Tertiò, si commodè obligari nequeant prædia, & eorum venditio necesse sit, deliberet Princeps, quænam reipubl. minus sint proficua. Sic infructifera deserta & inculta, citra retrovenditionem, cum onerum immunitate ad tempus concessâ, frugaliter divenduntur: quod Byzantios rectè observasse, tradit Aristot. *2. Oeconomicor.* Quartò, si magis utilia & fructifera promercalia facienda esse contingant, sine immunitate aliqua, nec in majori quantitate, quàm respubl. opus habeat, nec in perpetuum distrahantur. Quintò Principatus noviter quæsiti potius quàm veteris prædia vendantur, quò simul emptorum benevolentiam mercatus Princeps, imperium sibi conjunctius reddat & stabilius. Sextò nobilibus & exteris, præcipuè qui de republ. nihil promeriti sunt, absque tributorum & vectigalium onere veteris Principatus prædia non tradantur. His cautionibus probè observatis, publicorum prædiorum venditionem institui demum oportere nobis persvademus.

LXXX.

Octavò ingens ærario additamentum confieri potest ex publicorum prædiorum elocatione: in qua cum reipubl. minus sit periculi, quàm in eorum venditione, minori etiam cautione opus erit. Hoc saltim Principi tenendum est, quod ex prædiorum qualitate mercedis quantitas definienda sit, ne conductor defraudetur, & ejus famam dignè

queat

queat sugillare. Contra conductori incumbet prædiis uti, non verò abuti, hoc est, non debet ea defrugare. Ad hæc non iniquum videtur, si cum tali onere subditis utenda fruenda concedantur, ut, si absque liberis conductor ex hac vita migret, pro anno, quô ex humanis rebus decedit, duplicem censum & reditum solvant ipsius heredes, hâc tamen lege, ut, deductis omnibus debitis & necessariis expensis, nihilominus ex hereditate ipsis supersit, quod in lucro habeant deputare. Cùm enim bonorum publicorum administratio ad quemlibet Principem, tanquam ad reipubl. moderatorem ac dispensatorem spectet, multò tutius publicis bonis onera potest imponere, quàm rebus privatorum: siquidem in his quæ publici juris, vel reipubl. sunt, suo quodammodo jure Princeps uti videtur, non secus ac privati suis bonis; maximè verò quando publicis bonis pro communi reipubl. causa utitur. Tholosan: *lib. 3. de republ. c. 4.* Ex quo Cicero *in Orat. contra Rull.* *Agrum publicum fundum pulcberrimum populi Romani, & fundamentum vectigalium* appellat. Hinc Amurathes I. agros & prædia culta, cum colonis & censitis eâ lege utenda fruenda Timariotis dedit; ut ingruente bello, cum equorum certo numero armati adessent, ac ut fructuarii seu Timariotæ occasu fructus in ærarium cogerentur, quò Principis beneficio alius succederet.

LXXXI.

Nonò summa ex scholarum tùm classicarum, tùm regiarum fundationibus ad universos & singulos promanat utilitas. Præterquam enim quod sint officinæ & seminaria rerumpubl. & Ecclesiarum, non homines solùm privati, sed ipsummet etiam reipubl. corpus & ærarium ex ipsis possunt ditescere: propterea quod vectigalia & publici reditus omnes hôc modô adaugentur. Verè namque

que D.Hippolyt. de Coll. *libell. de increm. urb. c. 11. Vt magnetis montes, etsi plerisque incogniti sint, chalybis aciem magnete fricatam ad suas vertunt partes: sic academiæ & scholæ, ob docentium eruditionem, ex quacunque orbis parte, quam plurimos ad se ex præcipuis, quamvis terrarum spatio longè lateque dissitos, pertrahunt.* Omni autem curâ & diligentiâ provideat, nullisque sumptibus parcat Princeps, quò viris fama & virtute celebribus hæc juventutis Lycæa affatim sint referta. His quippe aucupibus studiosa cohors scientiarum optimarum cupida unicè inescatur. Hôc fundamentô limpidissimi isti sapientiæ fontes maximè consistunt.

LXXXII.

Decimò per media naturalia, de quibus Aristoteles *1. polit. c. 5.* agit, immensi ad ærarium pervenire queunt fructus. Hæc verò pleraque Varro sub agriculturæ nomine comprehendit, ut adeò non tantum per eam donotet culturam agrorum, sed etiam hortorum, nemorum, vinearum, boum, ovium, equorum, apum aliarumque rerum, quæ ex terra producuntur. De hâc agricultura *1. off.* testatur Tullius; *omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eâ melius esse, nil uberius, nil dulcius, nil libero homine dignius.* Severis itaque & frequentibus mandatis ad agriculturæ hujus diligens studium subditos adhortentur Principes; cumprimis autem, ut partim agri ad communem hominum usum meliores reddantur, partim etiam ne òtio torpescant. Plurimum insuper ruricolas, & hôc ipsô non minus ærarium suum juvabunt, si vilissimô pretiô coëmptam aut ex moderatis subditorum illationibus comportatam annonam indigentibus dent mutuò, quæ proximo messis tempore cum aliquo fœnore, mitiori tamen, quàm si à curculionibus accipiant restituatur. Binos verò annonæ hujus Præfectos constitui, non abs re

fore

fore putamus: ita quidem, ut rationibus iisdem ducendis alter, qui vocari potest Gegenschreiber / alterum, quem appellamus Proviantverwaltern / observet, ne quis eorum fraudes nectat, miserisque rusticis vel ipsi Principi imponat. Plura de annonæ cura & remediis vide apud Forstn. *com. ad Tac. an. 12, c. 43.* Ad summam, ergò Princeps omnes territorij sui partes benè expiscetur & exploret, exploratas eò deducat, ut terra largiatur & effundat ea, quæ tam in superficie comprehendit, quàm quæ intra viscera sua tenet abscondita; qualia sunt thesauri, metalla, & mineralia. Nam *sicut cælum Diis, ita terras generi mortalium datas*, ait Tacit. *13. annal. cap. 55.*

LXXXIII.

Undecimò ut non solùm pacis, sed etiam belli tempori consulamus, hostem subtili ingenio circumvenire, eòque Principis ærario prodesse licet: id quod Gratian. Valentinian. & Theodosius Cæsares *in l. 2. C. de commerc. & mercat.* non obscurè innuerunt. Sic Heraclienses ad belli apparatum pecunia egentes, omnia quæ in foro venibant, oleum, vinum, frumentum emerunt, positô ad pretium numerandum temporis interstitiô. Deinceps ipsas res emptas, ante præfiniti temporis decursum onerariis navibus impositas, hostibus divendendas missicularunt. Hôc pactô pecuniam ante belli exordium acceperunt ab iis, adversus quos his adminiculis postea sunt adjuti. Subtilius stratagema refertur ab Haytone Armeno *in historia de Chingis Chane.* Is enim, si quando civitatem invadere decrevisset, antequam detegeret consilium, ad aurũ, argentum, & res civitatis captandas subijciebat mercatores, quos pretiosis pellibus aliisque rebus instructos, in illam amandabat, vili pretio ea venalia offerre jubens, quò facilius cives compararent; haud multò post mercatori-

bus

bus cum pretio reversis, civitates oppugnab at, suasque pelles repetebat, compertum habens, nummos in obsidione infodi & celari posse, pelles verò non item. Hac igitur versutiâ pecuniam latro extorquebat: quod tamen factum in thesi non in hypothesi approbamus. Tantum etiam de modis ærarii Principis augendi licitis.

LXXXIV.

Illiciti vel æquitatis vel honestatis cancellos transgrediuntur. Ad illorum classem referimus (1) impia & iniqua tributa, quibus potentiores subjectam plebem medullitus exsugunt & absorbent. Nulla enim tributa legitima sunt, nisi quanta necessitas erogationum requirit: nulla erogatio justa, nisi quàm quæstuum, redituum, tributorumque modus permittit. (2) Principum pensiones, quæ proditionis causâ capiuntur. Sic in Comit. Imp. Worrmat. *anno 1552.* Princeps, nescio quis, palàm questus est de alterius Principis perfidia, qui aureos bis mille pensionis annuæ pactus, omnia Imperii ac patriæ suæ arcana delaturum se, ac modis omnibus pro largitoris dignitate & imperio adversus patriam propugnaturum spopondit. (3) Flagitiosa commenta, quibus sanctissimum nomen imponitur, pietatis specie quæsita: quale de Hieronymo Lasco Polono recenset Bodin. *de republ. lib. 6. c. 2.* (4) mutuum hoc fine ab aliis acceptum, ut qui mutuo dederunt, contra firmatam fidem temerè de sorte veniant in dubium. (5) mutuum aliis datum, ut immensum recipiatur fœnus. *Ars* etenim *fœneratoria* juxta Aristot. *1. Polit. c 7. &* Cic. *1. off. justè in odia hominum incurrit, quia nummo utitur tanquam merce, & ex eo, quod natura non fructificat, fructum capit. At commutationis causa factus est nummus: maximè igitur præter naturam est, nummum fieri mercem.* Hinc Cato *in 1. de re rustica: Majores nostri sic habuêre, & ita in legibus posuêere, furem dupli*

conde-

condemnari, fœneratorem quadrupli. Quantò pejorem existimarint fœneratorem, quàm furem, hinc licet æstimare. (6) monopolia, quæ subditis gravia sunt: cujus generis illud est, quod teste *Comin. 2. de bell. Neapol.* Alphonsus Neapolit. Rex instituit, dum olei & frumenti, quidquid in Apulia crevisset, vilissimo pretio emebat, ut summâ annonæ egestate ac inopia arbitrio suo addiceret, non permittens dominis suum vendere triticum & oleum, donec ipse distraxisset. Ferè similis ratio est, si Princeps subditis mandet, ne ab aliis, quàm à se cerevisiam emant, & ne alibi molant, aut panem coquant, quàm in suo molendino aut furno: vel simile quid jubeat, quod voluntati & justo arbitrio meritò relictum esse debet. (7) fluminis distorsio ex nativo suo alveo cum ingenti alterius detrimento (8) bonorum & jurium, tuendæ atque conservandæ reipubl. destinatorum, alienatio. Item rusticæ gentis & civitatum pascua, ex quibus miseri victum quæritant, sub hasta perniciosissimo exemplo veneunt. Ab honestate abit honorum ac dignitatum nundinatio: de qua Plato *lib. 8. de LL.* docet: argumentum reipubl. malè constitutæ esse, ubi magistratus sint venales: efficit enim, ut cives pecuniam primùm, & virtutem post nummos quærant. Pluribus ærarij augendi modis turpitudinem redolentibus qui delectantur, conveniant Latherum, *lib. 1. c. 5. de Censu.*

LXXXV.

Tandem ad ærarii Principis conservandi remedia noster dirigitur calamus. Ridicula enim congerendi sollicitudo est, inque reipubl. & singulorum civium haud exiguum vergere quit detrimentum, nisi benè importata benè itidem conserventur: hocque nihil esse aliud, quàm pertusum in dolium aquam infundere, sapienter judicat Xenophon *in Oeconom. & lib. 5. Memorabil.* Ad duo igitur potissimum mentis suæ oculos intendat Princeps, subditorum onera & sugillationes de-

trėctans: quorum alterum, ut quæ ad reipubl. patrimonium præsertim antiquum pertinent, ipsique per se utilissima sunt, temerè ne alienentur, alienata autem legitimis quàm primùm modis revocentur. Isthâc quippe viâ Principatus mirè deformantur & infirmantur, ut judice Symmacho, *lib. 10 ep. 50. justus inde metus fit, ne cessantibus subsidiis necessaria deserantur.* Quocirca optimo jure hujusmodi abalienationem, absque urgentissima causa initam, *ad dominationis flagitia* refert Clapmar. *lib. 5. c. 12. de arcan. rerumpubl.*, *resq; imperii non magis quàm privatorum patrimonia exaniri aut eviscerari oportere*, ibidem affirmat. Bona eamque reipubl. uti supra diximus, Principi data sunt quasi dotis locô pro oneribus imperij ferendis. Exemplò proinde rerum dotalium, ceu reipubl. sponsus aut maritus, bona ejus distrahere prohibetur, vel populô assensum præbente, nisi sufficientissimè ipsi cautum fuerit. Marito enim dotalia immobilia & non æstimata, uxore etiam vice duplice & amplius consentiente, irrevocabiliter alienare de jure civili non licet, nisi ex mariti reb⁹ aliis uxori lucrũ sub cautelâ positum sit; idq;, *ne muliebris sexus fragilitas in perniciem substantiæ earum convertatur, rectè est sancitum in princ. J. quib. alien. lic. vel non. junct. l. 4. ff. de fund. dot. & Nov. 16.* Et quamvis, matrimonio constante, dotis dominium civile dicatur penes maritum esse, juxta *l. 7. §. 3. ff. de jur. dot. l. 9. C. de R. V.* ipsius tamen naturale, propter spem futuræ, post matrimonium vel divortio vel morte maritali interruptum, repetitionis, est in uxore radicatum per *l. 30. C. de jur. dot. & l. 11. C. solut. matrim.* Eôdem prorsus modô dotales reipubl. res in naturali ejusdem permanere debent dominio, & post Principis abitum vel obitum à successore ad rempubl. justè rursus devolvi. Hinc in Imperio nostro illustres nonnullæ domus per familiæ pacta malo isti rectê sunt medicatæ. Feuda quoque aperta in reipubl. salutem retineantur,

tur, nec facilè quisquam illis noviter investiatur; ceu Imperij nostri Capitulationibus salutariter est provisum. Immensas item indignis oblatas largitiones Principum, ad antiquum Parisiensis & novum Stocholmensis Curiæ exemplar, revocari & aboleri, ipsa suadet æquitas. Denique cautis catisque consiliis instructus, nitatur, faciat, experiatur Princeps: ut si qua imperij sui membrum subdole & injuriâ corpori sit subtractum, vel evanidâ meliorum exspectatione seductum, ansu & exemplo pessimo alius fidei se tutandum tradiderit, vel peculiari jure ac more vivere contumaciter instituerit, recuperetur, inque obsequium pristinum commodè retrahatur. Sic & Principis autoritati & potentiæ, quæ domi forisque validissima regentium stabilimenta existunt, quàm maximè consuletur.

LXXXVI.

Alterum ærarij conservandi præsidium in rectâ ejus dispensatione collocamus. Verè enim Bocerus: *Principum*, ait, *divitiæ non æstimari debent à magnitudine redituum, sed à bono regimine*; idque Ludovici XI, Francisci I, Henrici II, Caroli IX, & Ludovici XII. Galliæ Regum exemplis demonstrat. In hac autem ærarij administratione frugalitati præsertim ac diligenti parsimoniæ prudenter erit litandum. Cicero enim *2. Off. Res familiaris*, inquit, *quæri debet iis rebus, à quibus abest turpitudo: conservari autem diligentiâ & parsimoniâ.* Aristoteles adhæc *lib. 1. Rhet. c. 4. Opulentiores fieri*, asserit, *non eos modò, qui ad opes aliquid addunt, sed eos quoque, qui de sumptibus detrahunt.* Contra *l. 5. Polit. Fieri in republ. mutationes* testatur, *cum homines sua consumunt, prodigè viventes. Optant enim res novas hujusmodi homines, tyrannidemque vel sibi ipsis vel alteri affectant.* Idcirco impensæ supervacuæ *cum pulvisculo*, ut Plautus loquitur, *debent aufferri*: ne in necessitatis improvisæ usum, multo minus ad levissimam quamvis occasio-

in descript. regn. Franciæ.

 nem,

nem, aut subditos tributis, aut rempubl. nominibus opus sit gravare. Etenim Forstn. *in com. ads. annal. Tac. Melius est*, inquit, *comparcere, quod necessariis corporibus expendas, quàm expendere, quod novâ injuriâ à subjectis populis repetas.* Deinde quàm acerbè degant multo ære alieno obstricti, elucet præclarè ex aureo Plutarchi libello, qui *de vitando usura* inscribitur, & à quovis patrefamiliàs iterum iterumque legi, expendi, inque succum & sanguinem converti meretur. Vnde, licet jocô, verè tamen Germani nostrates dixerunt: Viel borgen und leyhen ist eine Vergifftung deines Erbtheils; und hat eine Stiffmutter/ die heisset/ verkauff deine Güter: die gebieret dir eine Tochter/ die heisset/ gib sie wolfeyl; dieselbe Tochter hat einen Bruder/ der heisset/ zum Thor hinaus. Anton. Hering. *de fide juss. c. 15. n. 13.*

LXXXVII.

Prima igitur œconomiæ aulicæ cura erit, ne extra modum sumptu & magnificentià prodeatur. Ministrantium exercitus non in aula solùm, sed in toto etiam Principatu ad modum oportet revocentur: ita quidem, ut pro Principis dignitate, proque aulæ & regionis magnitudine, necessariæ personæ, veluti cooperarii in publicæ solicitudinis partem adsciti, omninò tolerentur, & dignis laborum præmiis alantur. Neque enim, minuendi ærarij formidine, officia nimium contrahat Princeps, ne idem ferè usu ipsi veniat, quod ægris hominibus, qui cum æstu febrique jactantur, si aquam hauserint gelidam, primò revelari videntur, deinde gravius & vehementius multò afflictantur. Adulationem & blanditias, quæ, Tacito *histor. 1. cap. 15.* teste, *pessimum veri affectus venenum*, ita fugiat Princeps, sicuti quis, ut ne à sentibus aut tribulis pungatur, refugere solet. Principum quippe arrisores pecuniarum plerumque arrosores existere contingit. Otiosa etiam Sybaritatum saltatorum & histrionum turba ejicienda & profliganda est. Dignum præterea est providere, ut eluvies,

vies & gurgites prærupti conviviorum, epulares triumphi, & culinarum solicitiores curæ circumcidantur. Interibi tamen optimè nobis convenit cum Cicerone, *Off. 2. valde decorum esse*, sentiente, *patere domos hominum illustrium illustribus hospitibus. Idq́, etiam reipubl. est ornamento, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egere. Est etiam vehementer utile iis, qui honestè posse multa volunt, per hospites apud externos populos valere opibus & gratiâ.* Usus insuper abundantis serici, quod margaritæ & gemmæ adimplent, artium textilium, aurearum & argentearum vestium, si non tollendus, tamen minuendus est. Adhæc animis ambitiosis ornatarum domorum spaciis est abstinendum; nec ædificata temerè diruenda, aut quadrata rotundis mutanda sunt. Porrò numerosus & inutilis saltantium equorum, canum & similium apparatus est coërcendus. Reditus item Principum inter digitos veluti dilabuntur longinqua per itinera, difficiles expeditiones, gravesque comitatus; adeoque in his temperamentum adhibere prorsus conveniet.

LXXXIIX.

Ludendi quoque modus est retinendus, & immodicæ largitionis ambitio resecanda, ne (ut Taciti verbis utar, *2. an. c. 38. n. 3.*) *istâ exhaustum ærarium per scelera iterum supplendum sit.* Forstnero namque ad Tac. *13. an c. 1. com. haud absonum videtur dicere, avaritiam & prodigentiam simul stabulari.* Etsi verò larga Principis manus non omnibus patere debet, adeò tamen neutiquam occlusa sit, quò minus eam benignitas reserare queat. Egregiè siquidem Cicero *2. Off. Habenda est ratio rei familiaris*, inquit, *quam dilabi sine re flagitiosum est, sed ita ut illiberalitatis & avaritiæ absit suspicio. Posse enim liberalitate uti, non spoliantem se patrimonio, est pecuniæ fructus maximus.* At prudentia & judicio opus est, quid, quô tempore cui tribuas. Captatis novorum meritorum occasionibus, spar- Forstner. in com. ad 14. an Tac.

ſpargenda ſunt ſenſim munera, quæ recipientibus non meſſis loco habeantur, ſed ſeminum in uberiorem olim ſegetem proventurorum. Ubi inprimis vitandum erit Principi, ne beneficiis ſuis *alienæ* novi Principatus *potentiæ autor, ſeipſum perdat, & ne aut contemnatur aut odio habeatur: ad quorum utrumque liberalitas*, profuſio potius, *illum facile impellit*. Contemptus enim naſcitur ex ſubſequente egeſtate; odium ex alienorum raptu, ad quem pauperiei fugâ adigitur.

Machiav. Princ. c. 3. ſub fin. & cap. 6.

LXXXIX.

Denique aureæ togæ ferrea arma cedant oportet, neque unquam profunda & inexplebilis dominandi aut divitiarum libido Principem eò corripiat, ut nullis belli juſti cauſis adinventis, ſpecioſas prophaſes ementiatur. Bella enim maximis & indefinitis geruntur ſumptibus, ærariique & ſubditorum opes ſæpenumerò abliguriunt; ut nefanda quæque opera innoxias cædes, ſtupra, ſacrilegia nunc taceam, quæ ſecum trahunt, nullaque ducis prudentia aut ſeveritas præcavere potis eſt. Veriſſimè etenim Forſtnerus *com. ad 1. annal. Tac. Nemo*, ait, *Martem ita in poteſtate habet, ut nunquam exorbitet.* Prudens igitur Princeps, Cæſare Auguſtô duce, imperium intra terminos potius coërceat, ne cum cane Æſopico carnem per fluvium ferente, iſtiusq; ſimulachri aviditate decepto, Phœdri cantilenam audire cogatur: *Amittit meritò proprium, qui alienũ appetit.* Belli namq; & fortunæ alea, teſte experientiâ, tam anceps eſt, ut vel unius horæ ſpatio parta multorum annorum evertat, vel certè cum dedecore pedem referre compellat. Omnis verò deliberatio de bello tribus capitibus inniti debet: (1) *cauſæ æquitate* (2) *vincendi facilitate*, (3) *victoriæ fructu.* Joan. Boter. *in mund. imper. de Magn. Moſcov. Duce. Damnoſum* quippe *bellum eſt cum iis, qui non habent, quod perdant.* Guicciard. *5. hiſt.*

XC.

Reliquum eſt de cauſa ærarii efficiente, tam Principali, quàm

quam instrumentali, paucula attexamus. Princeps ergò publicis commodis in tranquillitate deserviat, honore simul & justitia ornatus, non sit bonorum extortor, legumque contortor; sed bene partis contentus, subditorum rem familiarem dignè tueatur. *Sic* enim juxta Ciceronis *2. Off. par est agere cum civibus, ut ne hasta in foro ponatur, & bona civium voci præconis subjiciantur. Eaque est ratio & sapientia summi civis, commoda civium defendere, non divellere, atq; omnes æquitate eâdem continere.* Quò plurimum conferet, si ad Augusti exemplum Breviarium conficiat Princeps, in quo omnes públicos reditus, necessitates ac largitiones annuas perscriptas contineat, quodque diurna, & nocturna verset manu, ne supra ærarii vires confiant sumptus. Adhæc virtutum justè ditescendi introductione omnia, ad paupertatem quæ perducunt, vitia optimis legibus mature præcidat. Difficile namque iis medetur, cum in mores abierint. Nec, uti *Novell. 161.* loquitur, decenter tantùm leges ferre summo bono est, sed etiam sancita accuratè custodire, & ad effectum deducere, transgressoresque competentibus pœnis subjicere. Aristoteles enim *Rhetor. 1. cap. 15.* prudenter nequit: *Nihil interesse, non condantur leges, an non observentur.* At secundùm Velleji Paterculi effatum, *recte facere cives suos Princeps optimus faciendo docet, cumq; sit imperio maximus, exemplo major est.* lib. 2. hist. Ad summam juxta Cic. *2. off. talis actionum ordo* Principi *adhibendus est, ut, quemadmodum in oratione constanti, sic in ejus vita omnia sint apta & inter se convenientia.* Neque minis Præfecti magistratus ærarij, utpote quæstores, alijque ejusdem custodes aut procuratores, prudénti industria, continentia, fide & justitia sint instructi. Ut enim *ab corporis sanitatem non capitis tantùm habitudo, sed & ceterorum membrorum pertinet: ita non satis est, Principem, quæ suarum sunt partium, facere, nisi ministrorum quoque fides & sedulitas respondeat.* Forstn in com. ad 2. annal. Tac. Imperitæ ergò & desidi plebi cura ista

com-

committi non debet: cùm hæc plerumque vexare & quæstui rempubl. habere consuescat: nec forsitan juvenibus, nisi in quibus aliquid senile reperias. Vulturij togati, viri ambitiosi, piceasque habentes manus, & omne id hirudinum genus procul est arcendum: quandoquidem alias perpetuas inter actiones & tributorum invidiam semper Princeps egens erit. Nec rarum est pecunias in militum stipendia vertendas per luxum & aleam à tribunis & centurionibus prodigi. Iterum alia fraudis ratio est, quâ legiones, cohortes, atque vexilla non eo, quo debebant, numerô explentur, ipsi pro integro numero stipendia percipiunt. Præoptandum sane foret, ut Deus cum inventis & inceptis suis omnes funditùs perderet, qui nihil comminiscuntur aliud, quàm ut suo compendio ærariique & Principis opprobrio miseram plebeculam exhauriant totam & evacuent. Omnino autem ad laudabile Regis Galliæ institutum sanguisugas istas spongias exprimere non minus justum erit, quàm salutare. In universum rivos nostros jam clausuri, tàm Principi quàm ministris ejus circa hoc reipubl. negotium autores sumus, ut auream genuini Socratici pulli, Xenophontis dictum nunquam non memori recurrant mente: *Quæ res numine propitio suscipiuntur, eas semper reipubl. melius ac felicius cessuras consentaneum est.*

Corrigenda potissima.

Thes. 4. pro *quorum*, quarum.